

या अंकांत—

महाराष्ट्र के अधिकृत अधिकारी मंडळ की
प्रिय डिप्पे

- तोच सरा सद्गुरु !
- संत तुकोवांचे जलदिव्य.
- तं अमृत आतां कोटे मिळेल ?
- उपनिषद्ग्रहस्यांतील एक सुवर्ण-कण
- चंद्रभागेच्या कांठी
- एक अपूर्व योग !
- भक्तसखा शामा—[श्रीसाई-गाथामृत]
- संकल्प आणि सिद्धी
- बोधिवृक्षाची हांक
- संपादकीय निवेदन, बाबांची लीला,
शिरडी वृत्त वगैरे.

श्री साईलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत त्रैमासिक]

वर्ष २३ वै : अंक २ रा
वार्षिक वर्गणी रु. २-४-० (ट.ख.सह)

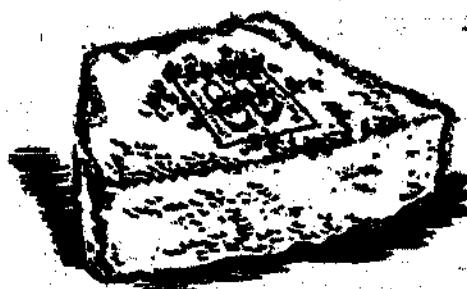
एप्रिल-मे-जून १९५६

साधूंचे ज्हावे संरक्षण ।
असाधूंचे समूल निर्दलण ।
एतदर्थंचि ईश्वरावतरण ।
संत हे विलक्षण यापरते ॥

ईश्वराहूनि संत मोठे ।
असाधूस आधीं लाविती वाटे ।
मन जयांचे तिळतिळ तुटे ।
प्रेम दाटे दीनार्थ ॥

—श्री साईचरित

संपादक—

नागेश आत्माराम सावंत

व्यवस्थापक—

रामचंद्र महादेव राणे

कार्यालय—

ईस्ट अॅण्ड वेस्ट इं. कं. बिल्डिंग,
४२१५५ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुं. १

संपादकीय निवेदन

या अंकापासून, साहित्य आणि सजावट या दोन्ही दृष्टीनै, श्री साईलीला त्रैमासिकाची पुनर्धृटना करण्याचा संकल्प करून एक नवे पाऊल टाकण्याचे आम्ही योजिले आहे. श्री साईलीला हे नियत-कालिक निघाले ते श्री सद्गुरु साई-नाथांच्या अवतार-कार्याचा आणि त्यांच्या विश्वव्यापक आणि लोककल्याणकारक तत्त्वज्ञानाचा प्रचार आणि प्रसार करावा याच उद्देश्याने. गेळी तेहतीस वर्षे त्या दिशेनै प्रयत्न करण्यांत खर्च झाली आहेत. आणि म्हणूनच आज श्री, साई-तत्त्वज्ञानाचा मनापासून स्वीकार आणि पुरस्कार करणारा एक मोठा वाचकवर्ग निर्माण झाला आहे असे निश्चयाने म्हणावेसे वाटते.

श्रीसाईबाबांचे सञ्चारित्र, त्यांच्या अगाध, अतर्क्य आणि अद्भुतरम्य दैवी लीला, त्यांनी स्वतःच्या आचरणांत आणून जगास शिकवलेले सर्व-धर्म-समन्वयाचे तत्त्व, सांसारिक जीवन-कलहांत आणि संघर्षात माणसाने कसे वागावे या विषयी त्यांनी आमरण केलेला हितोपदेश-या सर्व विषयांनी श्रीसाईलीलेत प्रमुख स्थान दिले जावे म्हणून तर हे त्रैमासिक निघाले. पण त्याच बरोबर श्रीसाई-संस्थानाच्या हालचालीची, प्रगतीची आणि संयोजनेची पावले कर्ती पडत आहेत, याचाहि सर्व सामान्य श्रीसाई-भक्तांना मागेवा घेतां यावा हाहि एक या त्रैमासिकांचा दुय्यम उद्देश ठरला. त्रैमासिकांची ही दोन प्रमुख

अंगे आहेत. यांना श्रीसाई-लीलेत प्रमुख स्थान दिले गेले आणि दिले जावे या विषयी दुमत असण्याचे कारण नाही.

पण आतां यानंतर श्रीसाईलीलेला पुढचा वैचारिक टप्पा गांठावयाचा आहे. १९५८ च्या नोवेंबर वा डिसेंबर महिन्यांत श्री शिर्डीं संस्थानातफै श्रींची शतसांवत्सरी साजरी व्हावयाची असून त्यासाठीं पूर्वतयारीहि सुरुं झालेली आहे. श्रीसाईबाबांच्या शतसांवत्सरीच्या विषयावर जेव्हां जेव्हां आम्ही विचार करूं लागतों तेव्हां तेव्हां त्या एका ऐतिहासिक शतकाचे सिंहावलोकन करीत असतां आमचे हृदय अलोट भक्तिमावाने रोंमांचून निघते.

श्रीसाईनाथांनी शिर्डीत अवतार घेतला, आपले सारे जीवन लोककल्याणार्थ वैचून १९१८ मध्ये त्यांनी निर्वाण केले! त्यांच्या मंगल नामस्मरणाने आणि पूजनाने नुसती शिर्डींच नव्हे तर सारा भारतवर्ष पुनीत होत असल्याचे विराट हृदय आज दिसत आहे. शिर्डीला श्रींच्या दर्शनार्थ येणाऱ्या असंख्य यात्रिकांत आणि भक्तांत एक प्रकारची अनाकलनीय अशी एकात्मता आढळते. प्रदेश, वेश, भाषा, धर्म यांत वरवर दिसणारी विभिन्नता श्रींच्या चरणी विलीन पावते आणि आम्ही सारे भारत-वर्षीय एक आहोत, आमचा आत्मा एक आहे, आमची हृदये एक आहेत, आमच्या पायतळीची माती आणि आमच्या माझ्या वरचे अकाश एक आहे, असा साक्षात्कार इथे घडल्यावांचून रहात नाही.

नगर जिल्ह्यातील कोपरगांवापासून सात आठ मैल दूर असलेल्या शिर्डी नांवाच्या एका छोट्या खेड्यास आज एका महान् क्षेत्राचे, यात्रास्थानाचे महत्त्व

आणि श्रेष्ठत्व लाभलेले आहे. गुरुपौर्णिमा रामनवमी आणि दसरा-वर्षीतल्या या तीन दिवसांना भारताच्या सांस्कृतिक आणि अध्यात्मिक पंचांगांत मानाचे स्थान मिळाले आहे! भारतांतले लक्षावधि साईभक्तांना शिर्डी हें 'मायेचें माहेर' वाढूं लागले आहे. आपल्या जीवनांतील अवघड समस्या आणि सुखदुःखें बाबांच्या पुढे मुक्तकंठानें सांगावीत म्हणजे आपल्याला संत्रस्त करणारे ऐहिक कोडे सुटते, एवढेच नव्हे तर जीवनांतील अक्षुण्ण उदासीनता जाऊन मनाला नवचैतन्याची संजीवनी मिळते, जीवनाचे उत्सूर्त आणि उत्कर्ष-दायक असें नवे क्षितीज दिसूं लागते यावर आमची नितान्त श्रद्धा आहे आणि म्हणूनच, बाहुल्या नि खेळणी यांत रमलेले अहळड मूल आई दिसतांच 'आई आई' करीत तिच्याकडे घांव घेते तद्वत या सतरंगी संसारांत रमलेले आमचे मन, श्रींची नुसती आठवण होतांच 'साई साई' करीत शिर्डींकडे घांव घेऊं लागते!

श्री साईसच्चरित्र आणि श्रीसाईलीला हे, भारताच्याच नव्हे तर मानवजातीच्या सांस्कृतिक आणि अध्यात्मिक इतिहासांतले सुवर्ण संकेत आहेत. मानवी इतिहासाला मंगलमय वळण लावणाऱ्या या दिव्य घटना आहेत. तेव्हां अशा रहस्यमय विषयाचे सर्व दृष्टिकोणांतून अध्ययन, संकलन आणि समीकरण व्हावें म्हणून आतां यानंतर श्रीसाईलीलेची कांही पाने मुद्दाम राखून ठेवण्याचें आम्ही ठरविले आहे. यासाठी लेखक आणि बाचक यांचे भरपूर सहकार्य मिळेल अशी आम्हाला आशा आहे.

शिर्डीं संस्थान भक्तांसाठी शक्य तितक्या सोयी करण्याची पराकाष्ठा करीत असते. तथापि भक्तांची वाढती गर्दी आणि संस्थानच्या अनंत व्यावहारिक अडचणी यांची सांगड कशी घालावी हें कांहीं वेळां समजेनासे होतें. कुठून कुठून भक्त येतात, त्यांच्या राहण्याची, जेव-प्याची आणि इतर सर्व सुव्यवस्था करण्यांत कुणींहि अंगचोरपणा करीत नाहीं. असें असूनहि कांहीं क्षुल्लक कारणावरून भक्तजन नाराज होतात. त्यांनी शिर्डींसंस्थान-कडे आपलेपणानें पाहून 'न्यून्य तें सरते करोनि व्यावें' अशी त्यांना कळकळीची विनंति आहे. भक्तांच्या निवासासाठी आतां नवी इमारत झालेली आहे, संडास, स्नानगृहे, भोजनगृह वैगैरेत आणखीं बन्याच सुधारणा दिवसें दिवस होत आहेत. दवाखाना, वाचनालय, उद्यान वैगैरे बाबतीत नव्या योजना भक्तजन सुचवीत असतात, त्या सर्वांचा संस्थान अगत्यानें विचार करीत आहे. उपासना, अर्चन, पूजन, अभिषेक यांच्या बाबतीत एक प्रकारची नियमबद्धता येऊं पहात आहे. तेव्हां भक्ताभक्तांत भेदाभेद केला जातो या प्रवादाला अजबित स्थान उरुं नये असा आम्हाला भरंवसा आहे. शिर्डीला श्रींच्या दर्शनाला आलेला भक्त, चार दिवस गंमतीत घालवता येतील, अशा थिळ्ठर उद्देशानें येत नाहीं. एका नितान्त आवेशानें आणि अन्तःकरणाच्या ओढीनें तो येतो. त्यांच्या मनांत उदात्त विचारांच्या आणि मर्म-भेदक भावनांच्या असह्य उर्मी उसळत असतात, एका सुखम आणि असह्य संवेदनेनें, आणि अनिवार्य भक्तिभावानें मारलेल्या मनाच्या अवस्थेत तो शिर्डीं

येतो त्याच्या डोळ्यांतून ओसंडणारी आणि चेहऱ्यावर उसळणारी तळमळ, त्याच्या सुखावाटे बाहेर पडणारे तृप्तीचे अथवा अतृप्तीचे ऊषण निःश्वास आणि उश्वास, समाधीमंदिरांतून द्वारकामाईकडे, द्वारकामाईतून गुरुस्थानाकडे आणि तिथून पुढे लेंडीबागेकडे वळणारीं त्याचीं सन्चित पण तितकीच सुप्रसन्न पावले— हें सर्व दृश्य पाहून या आर्तीची सेवा कशी आणि किती करावी असें आम्हाला होऊन जाते. पण संकल्प आणि सिद्धी यांत बाबांची इच्छा उभी आहे, हेंच खरे, कर्ते करवते ते आहेत. आम्ही यःकथित अहंतेने लिंडविंडलेली माणसें, काय होणार आमच्या हातून ? आणि त्याचा व्यर्थ अभिमान आणि बडिवार तरी काय म्हणून आम्ही बाळगावा ! बाबांची सत्प्रेरणा मिळेल तसें घडते घडविले जाते, हेंच खरे नव्हें काय ?

असलेल्या प्रत्येक माणसाचे पहिले कर्तव्य आहे, असें बाबा सांगत ! शिष्यवृत्ती निर्धीत भरपूर भर पडावी म्हणून आम्ही ही ‘बाबांची थाळी’ भक्तांच्या पुढे धरीत आहों. ती अल्पावधीत भरून निवेल याबद्दल आम्हांला पूर्ण खात्री वाटते.

सिकंद्राबादच्या परिसरांत ‘रंगराव’ नांवाचा एक इसम बाबांच्या नांवाने धुडगूस घालीत आहे, असें नुकतेंच आम्हांला समजले आहे. पायघोळ कफनी, गळथांत भरघोस माळा, डोईला बाबांच्या पद्धतचे बांधलेले एक फडके, हातांत एक जाडबूड सोटा, लांबरुंद दाढी, तोडांत अभद्र वाणी असें सोंग घेऊन हा ‘रंगराव’ त्या बाजूस ‘बाबांच्या भक्तीचे आणि बाबांच्या आशीर्वादाचे’ दुकान शाढून वसलेला आहे असें कळते, मंत्र-तंत्र-यंत्र, गंडेदोरे, पूजा अभिषेक वौरे नाना प्रकारचे नाटक करून हा ‘रंगराव’ श्रद्धाळू अशा भक्तांना लुकाढीत आहे अशी बातमी आहे. बाबांचा मी शिष्योत्तम आहे, बाबांच्या वरोवर हिमालयांत मी बारा वैष्णवश्री केली आहे, बाबांनी कक्ष मलाच औंकाराचा गुरुमंत्र दिला आहे अशा अनेक थापा मारून हा ‘रंगराव’ भावल्या लोकांना नार्दी लावीत आहे असें म्हणतात. तेव्हां अशा भोंदू नाटकी आणि अनीतिमान लुळ्यांची लक्तरे काढून त्यांचे आंतले किळसवाणे स्वरूप लोकांच्या पुढे मांडणे हें तेथेलि स्थानिक साईभक्तांचे कर्तव्य आहे असें आम्हांस वाटते.

या वर्षापासून शिर्डी संस्थानातै गरजू आणि बुद्धिमान् विद्यार्थ्यांना त्यांच्या विद्यार्जनांत मदत व्हावी म्हणून शिष्यवृत्त्या आणि आर्थिक सहाय्य देण्याचे ठरले आहे. त्यासाठीं पाच हजार रुपये वैगले काढून ठेवण्यांत आले आहेत. ज्यांना या बाबर्तीत अधिक माहिती हवी असेल त्यांनी संस्थानाच्या मुंबई कार्यालयाकडे चौकशी करावी. हा प्रारंभ आहे. विद्यादान आणि अन्नदान यासारखे पुण्य नाही असें बाबा म्हणत. आजान्याची सुश्रूषा, भुकेजलेल्या अन्नदान आणि विद्यार्जनासाठीं तडफडणाऱ्या कोवळ्या आणि निर्मळ बुद्धीला विद्यादान करणे हें सुस्थितीत

येतो त्याच्या डोळ्यांतून ओसंडणारी आणि चेहऱ्यावर उसळणारी तळमळ, त्याच्या मुखावाटे बाहेर पडणारे तृप्तीचे अथवा अतृप्तीचे ऊष्ण निःश्वास आणि उश्वास, समाधीमंदिरांतून द्वारकामाईकडे, द्वारकामाईतून गुरुस्थानाकडे आणि तिथून पुढे लेंडीबागेकडे वळणारीं त्याचीं सचिंत पण तितकीच सुप्रसन्न पावले— हैं सर्व दृश्य पाहून या आर्तीची सेवा करी आणि किती करावी असें आम्हांला होऊन जाते. पण संकल्प आणि सिद्धी यांत बाबांची इच्छा उभी आहे, हेंच खरे, कर्ते करवते ते आहेत. आम्ही यःकश्चित अहं-तेनै लिंडविंडलेली माणसें, काय होणार आमच्या हातून ? आणि त्याचा व्यर्थ अभिमान आणि बडिवार तरी काय म्हणून आम्ही बाळगावा ! बाबांची सत्प्रेरणा मिळेल तसें घडते घडविले जातें, हेंच खरे नव्हें काय ?

●
या वर्षापासून शिर्डीं संस्थानतफै गरजू आणि बुद्धिमान् विद्यार्थ्यांना त्यांच्या विद्यार्जनांत मदत व्हावी म्हणून शिष्यवृत्त्या आणि आर्थिक सहाय्य देण्याचे ठरले आहे. त्यासाठीं पाच हजार रुपये वेगळे काढून ठेवण्यांत आले आहेत. ज्यांना या बाबतीत अधिक माहिती हवी असेल त्यांनीं संस्थानाच्या भुंवई कार्यालयाकडे चौकशी करावी. हा प्रारंभ आहे. विद्यादान आणि अन्नदान यासारखे पुण्य नाही असें बाबा म्हणत. आजाच्याची सुश्रूषा, भुकेजलेल्या अन्नदान आणि विद्यार्जनासाठीं तडफडणाऱ्या कोवळ्या आणि निर्मळ बुद्धीला विद्यादान करणे हैं सुस्थितीत

असलेल्या प्रत्येक माणसाचें पहिले कर्तव्य आहे, असें बाबा सांगत ! शिष्यवृत्ती निधींत भरपूर भर पडावी म्हणून आम्ही ही ‘बाबांची थाळी’ भक्तांच्या पुढे धरीत आहों. ती अल्पावधींत भरून निघेल याबद्दल आम्हांला पूर्ण खात्री वाटते.

●
सिकंद्राबादच्या परिसरांत ‘रंगराव’ नांवाचा एक इसम बाबांच्या नांवानें धुडगूस घालीत आहे, असें नुकतेंच आम्हांला समजले आहे. पायघोळ कफनी, गळ्यांत भरघोस माळा, डोईला बाबांच्या पद्धतीचे बांधलेले एक फडके, हातांत एक जाडजूळ सोटा, लंबरुंद दाढी, तोँडांत अभद्र वाणी असें सोंग घेऊन हा ‘रंगराव’ त्या बाजूस ‘बाबांच्या भक्तीचे’ आणि बाबांच्या आशीर्वादाचे’ दुकान शाढून बसलेला आहे असें कळते. मंत्र—तंत्र—यंत्र, गंडेदोरे, पूजा अभिषेक वगैरे नाना प्रकारचे नाटक करून हा ‘रंगराव’ शळाळू अज मक्कांना लुब्राडीत आहे अशी बातमी आहे. बाबांचा मी शिष्योत्तम आहे, बाबांच्या वरोबर हिमालयांत मी बारा वधूं तपश्चर्या केली आहे, बाबांनीं फक्त मलाच औंकाराचा गुरुमंत्र दिला आहे अशा अनेक थापा मारून हा ‘रंगराव’ भाबळ्या लोकांना नार्दी लावीत आहे असें म्हणतात. तेव्हां अशा भोंदू नाटकी आणि अनीतिमान् लुच्च्यांचीं लक्ष्यतरे फाढून त्यांचे आंतले किळसवाणे स्वरूप लोकांच्या पुढे मांडणे हैं तेथेलि स्थानिक साईभक्ताचे कर्तव्य आहे असें आम्हांस वाटते.

आणि म्हणूनच श्रीसार्वबाबांच्या नांवाचा, प्रतिमांचा आणि चित्रेखांचा व्यापारी व्यवहारासाठी उपयोग कुणी करूं नये या हेतूने शिर्डीसंस्थानने एक ठराव केला असून त्याला आतां कायदेशीर बंधनाची मर्यादा घालण्यांत आली आहे. जो कोणी इतःपर श्रींचा फोटो वा रेखाचित्र यांचा आपल्या व्यापार उद्दीमासाठी ट्रेडमार्क किंवा अन्य दृष्टीने दुरुपयोग करील त्यावर कायदेशीर इलाज करण्यात येईल, असा आम्ही जाहीर इषारा देत आहोत. या बाबतींतील कायदेशीर कलम अन्यत्र दिले आहे. तें अवश्य वाचून वाचकांनी या बाबतिं प्रचार करावा आणि अशा व्यवहार-दुष्टांना प्रतिबंध करण्यांत आम्हांला सहकार्य घावे.

यांचे सुश्राव्य कीर्तन झालें. ह. भ. प. तुकारामबुवांना आवाजाची निसर्गदत्त देणगी आहे. व आख्यान सांगण्याची त्यांची शैली ह. भ. प. दासगणू महाराजांची. मग आख्यान रंगले व श्रोते तल्लीन झालें हैं सांगावयास नकोच. बुधवारी ह. भ. प. अनंतराव आठवले यांचे कीर्तन झालें. आख्यान, नरसी मेहता. श्री. अनंतरावांच्या कीर्तनाकरितां श्रोते अगदीं उत्सुक असतात. ह्या दृष्टीने उत्सव तीन दिवसांचा ज्ञाल्या कारणाने श्री. अनंतरावांचे एकच नवे कीर्तन ऐकावयास मिळालें; श्रीरामजन्माचे, व काल्याचे कीर्तन हैं ठरलेलेच असते. कोठलाहि प्रसंग विद्वत्तापूर्ण आणि रसभरित ओघवती वाणीने रंगवून सांगण्याची कला श्री. अनंतराव यांना साधून गेली आहे.

श्रीसार्वलीलेला अनेक नामंवत लेखकांचे आजवर सहाय्य मिळालेले आहे. अशा नामंवत लेखकांत श्री. द. पां. खांवेटे यांचा प्रामुख्याने उल्लेख करावासा वाटतो. त्यांनी निःस्वार्थ बुद्धीने सार्वलीलेला आतांपर्यंत दिलेले सहकार्य अनमोल आहे. त्यांचे आम्ही आभार मानतो. त्यांच्या चतुरस्त आणि सिद्धहस्त लेखणीचा सार्वलीलेला यापुढीहि निरंतर असाच लाभ मिळत राहील अशी आशा आहे.

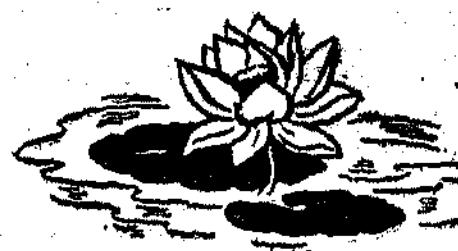
यंदाचा श्रीरामनवमीचा उत्सव शिर्डी येणे दि. १८, १९ व २० या तीन दिवशीं समाधिमंदिरांत मोठ्या उत्साहाने साजरा करण्यांत आला. मंगळवारी रात्री ह. भ. प. तुकारामबुवा अजगांवकर (ह. भ. प. दासगणूमहाराज यांचे शिष्य)

गुरुवारी, कावडीचे स्नान व अभिषेक यांची गळत होऊं नये म्हणून ह्या खेपेस कावडीची मिरवणूक पहाटेस ५ वाजतां ध्यावयाची असें ठरविण्यांत आलें होते. व त्थाप्रमाणे गावांत व कोपरगांवांतहि जाहीर करण्यांत आलें होते. कांकड आरतीनंतर कावडीच्या स्नानाला सुरवात झाली. ह्या वेळेला समाधिमंदिर संपूर्ण मोकळे करून देण्यांत आलें होते. त्यामुळे कार्यक्रम फारच व्यवस्थित रीतीने पार पाडतां आला. ह्या वेळी उत्सव-समीतीने सामुदायिक अभिषेकाची प्रथा सुरु करण्याचे ठरविले होते. सामुदायिक अभिषेकाची ही नवी प्रथा फारच यशस्वी रीतीने पार पडली असें भक्तांचे मत पडले.

●
श्री रामनवमी उत्सवांत 'शिर्डीचे श्री साईबाबा' हा चित्रपट काढून बाबांच्या कीर्तींच्या प्रचारास अप्रत्यक्षपणे मदत केल्या-बदल निर्माते श्री. केशवराव साठे, दिग्दर्शक श्री. कुमारसेन समर्थ आणि संगीत दिग्दर्शक श्री. पांडुरंग दीक्षित यांना श्रींच्या समाधीवरील एकेक वस्त्र आशीर्वादार्थ देण्यांत आले. त्याचप्रमाणे शिर्डी संस्थानची मुंबई कचेरी दोन अडीच वर्षे श्री. आबासाहेब राणे यांच्या जागेत होती. त्यावेळी त्यांनी झीज सोसून व श्री. कृ. ज. तथा अप्पासाहेब भट श्यांनीहि ते स्वतः त्यावेळीं समीतीचे सभासद नसतांना जी मदत केली त्याबदल कृतज्ञतेचे प्रतीक म्हणून वरील प्रमाणेच श्रींच्या समाधीवरचे एकेक वस्त्र त्यांना देऊन त्यांचा सन्मान करण्यांत आला. तसेच सभा-

मंडप, गुरुपादुकेजवळील दुमजली इमारत, दवाखान्याचे नवीन स्वरूप, संडास, स्नानगृहे वगैरे अनेक कामे करीत असतांना आपलेंपणाने व्यवस्थापक समितीस पुष्कल प्रकारे मदत ज्यांनी केली ते संस्थानचे इंजीनियर श्री. दा. पु. तथा अण्णासाहेब नगरकर बी. ई. पुणे, श्यांनाहि श्रींच्या समाधीवरचे एक आशीर्वाद वस्त्र देण्याचे ठरले असून तो समारंभ येत्या गुरुपूर्णिमेस होणार आहे.

●
यंदाच्या उत्सवांत कीर्तनाप्रमाणेच करमणुकीचे कार्यक्रमहि फारच चांगले झाले. कु. सिंधु ग. दाभोळकर, सौ. श्यामला-बाई मांजगांवकर, कु. मधुबाला जव्हेरी, कु. रंजना कश्यप, श्री. महाजन, श्री. बेळगांवकर, श्री. एडके, श्री. दत्तोबा गुरव प्रभूति नामवंत कलाकारांचे कार्यक्रम तर फारच बहारीचे झाले.

- रेशमाचा किडा आपल्याच अंगांतल्या रसाचे घर बनवून त्यांत स्वतःला कोऱ्हून घेतो. संसारी जीवहि तसेच आपल्याच कर्मांनी आपल्याला बांधून घेतात. त्या किड्याचे फुलपांखलू होते तेव्हां तें आपला कोष फोऱ्हून बाहेर येते, तद्वत् विवेक वैराग्याचा उदय झाल्यावरच बद्धजीव मुक्त होऊन जातो.

जरी हैं शरीर गेलों मी टाकून । तरी मी धांवेन भक्तासाठी ॥
जो जो, मज भजे, जैशा जैशा भावें । तैसा तैसा पावें, मीही त्यासी ॥
माझा जो जाहला काया वाचा मर्नी । तयाचा मी ब्रह्मी सर्वकाळ ॥

~~~~~ बाबांची लीला ~~~~

[या अंकांत श्री बाबांच्या लीलेचे चार अनुभव आम्ही देत आहों. ज्यांना हे अनुभव आले त्यांच्याशीं पत्रव्यवहार करून त्यांत असत्य वा अतिरंजित विधान नाहीं ना याची आम्ही पूर्ण चौकशी केली आहे. अनुभव देणाऱ्या व्यक्तीनीं आपली नावें जाहीर करूं नयेत असें मुद्दाम कळविलें म्हणूनच तीं गाळलीं आहेत. साक्षात्कार, दृष्टांत किंवा अनुभूति ही वैद्यकीक स्वरूपाची असते. त्यांतले पावित्र्य अवश्य राखले जावें असें आम्हालाहि वाटते]

पंगुम् लंघयते गिरीम्

मी सोलापूर जिल्हांतील एक विधवा शिक्षिका आहे. माझ्या एकुलत्या एक मुलाला स्वकष्टानें मी मँट्रीकपर्यंत शिकविलें. पण मँट्रिक परीक्षेच्या शेवटच्या दिवशीं तो अंगांत ताप घेऊनच धरी परतला. हातातोडाशी आलेल्या मुलाची ती अवस्था पाहून मी घाबरून गेलें. तीन दिवस खूप उपचार केलें. त्याचा ताप गेला. पण कमरेखालचा भाग मात्र एकाएकी लुळापांगका होऊन पडला. बरेच उपाय केले. पण व्यर्थ. शेवटीं एका सदृश्यहस्थाच्या सळश्यानें मी त्याला घेऊन शिरडीला गेले. आम्ही निवासस्थानांत

उत्तरलो होतो. आरतीच्या वेळीं मुलाला घेऊन जावें असा विचार केला. पण त्याला लाज वाटली. त्याला उचलून न्यावे लागत असे. स्वतःची ही दीन स्थिती लोकांनीं पाहूं नये असें त्याला वाटले असावें. मी खूप आग्रह केला पण त्यानें ऐकलें नाहीं. शेवटीं मी एकटीच समाधिमंदिरांत गेले.

असा क्रम तीन दिवस चालला. मीं एकटीच बाबांच्या समाधीपुढे अहोरात्र प्रार्थना करूं लागलें. मन सारखे भरून येत असे. मी असें कोणतें पाप केलें कीं अशी कठोर शिक्षा तुम्हीं मला केलीत असें मी बाबांना म्हणे. तिसच्या दिवशीं गावीं परतणार म्हणून मी अनन्य भावानें

बाबाना आळविले, डोळे अश्रुंनी डबडबले, उपासना संपताच मी खुन्हां एकदां नमस्कार करून परत वळले. पण काय आश्र्वय? माझा पांगळ मुलगा गर्दीत एका खांबाला उभा असलेला मला दिसला. मी त्याच्याकडे धावले. तुला इथें कुणी आणले असें विचारतांच त्यानें जो आपला अनुभव सांगितला तो ऐकून तर मी अगदी गहिंवरून गेले. आम्ही दोघांनी परत बाबाना नमस्कार केला व मुक्कामावर आले. माझा मुलगा खोलीत बसला असतां एकाएकी त्याला कुणी तरी बोलावित आहे असा भंस झाला. त्यानें वरून पाहिले तों साक्षात् बाबाच त्याला मंदिरांत चलण्याविषयीं सांगत आहेत असें त्याला दिसले. ‘आपल्याला चालता येत नाही, कसें येवूं’ असें त्यानें उत्तर दिल्यावर बाबानीच त्याच्या हाताला धरून त्याला मंदिरांत आणून पोहोचविले. ही त्याची हकीकत ऐकून, यावर विश्वास ठेवावा की न ठेवावा याचा माझ्या मनाला निर्णयाच लागेना. आम्ही त्यानंतर घरीं परतलो. एक महिन्यानंतर हल्ळूंहल्ळूं माझा मुलगा त्या दुखण्यांतून पूर्ण बरा झाला. मग मात्र माझ्या अविश्वासूं वृत्तीबद्दल मला पश्चात्ताप झाला आणि श्री बाबाच्यावर माझी दृढ श्रद्धा बसली.

पूर्व क्रृष्णानुबंधाच्या या गोष्टी

मला शिरडीला जाण्याची इच्छा होती. पण माझी आर्थिक परीस्थिती बरी नव्हती. शेवटीं मेटाकुटीने पैसे जमवून एकदांचा त्या रात्रीं बोरीबंदरवर गाडीत बसले. पण गर्दीत माझा

खिसा कापला गेला. मी हताशपणे बसून राहिले. गाडी सुरुं होताच चेकर डव्यांत आला आणि त्याने तिकीटाची मागणी केली. मी खिसा कापल्याचे सांगितले, इतर प्रवाशांनी देखील दुजोरा दिला. पण चेकर कडकपणे बोलूं लागला. माझ्या समोरच एक वृद्ध गृहस्थ आपल्या पत्नी व मुलीसमवेत बसले होते. त्यांना वाईट वाटले. ते म्हणाले, माझ्याकडे चार तिकीटे आहेत. आम्ही तिघे आहोत, चौथें तिकीट ह्या गृहस्थाचे समजा! असें सांगून त्याने तिकीटे दाखविली आणि म्हणाले, माझा मुलगा मागून येणार होता, पण तो येवूं शकला नाही! या सर्व प्रकाराचे मला फारच आश्र्वय वाटले. आणि त्या वृद्धांविषयीच्या वृत्तशतेनें माझीं अंतःकरण भरून आले. पुढे परिचय झाल्यावर कळले कीं ते शिरडीलाच जात आहेत. हें ऐकून तर बाबांच्या या लीलेवद्दल माझीं मन अपार भरून गेले. या थोर उपकॉराची फेड करावी या उद्देश्याने मी त्या वृद्ध गृहस्थांची प्रवासांत सेवा करण्याचा प्रयत्न केला. शिरडीला गेल्यावर मी त्या मंडळीची योग्य व्यवस्था व्हावी व त्रास पद्धनये म्हणून खूप झटलो. ते वृद्ध गृहस्थ मात्र तसें न करण्याविषयीं वारंवार आवजून मला सांगत असत.

ते थोर गृहस्थ म्हणजे स्थितप्रक्षतेची. जणूं मूर्तींच होती. जातांना त्यानीं माझे परतीचे तिकीट काढले आणि दासगणूंची सुगुणोपासना मला भेटीदाखल दिली. मनमाडला आम्ही एकमेकांचा निरोप घेतला. मी भुवईच्या गाडीत बसल्यावर सहज म्हणून ती पोथी उघडली. त्या पोथीत एक पाकीट होते. पाकीट उघडून पाहतो तों त्यांत दहाच्या दहा नोटा

असलेल्या मला आढळून आल्या. मी या अद्भुत प्रकारानें थक झालो. त्या गृहस्थांचा मी पत्ता काढण्याचा खूप प्रयत्न केला. त्यांनी मला दिलेल्या पत्त्यावर चौकशी केली पण तो पत्ता खोटा होता. कोण ते वृद्ध असावेत याची मनाला लागलेली चुटपुट अजूनहि संपलेली नाही. या जगांत अशी माणसें असू शकतात कां? तुम्हीच उत्तर द्या?

वरी येतांच तें पाकीट पैशासाहित मीं देवघरांत ठेवून दिलें आहे. बाबांची पूजा करतांना श्रद्धेच्या चार अक्षता त्या पाकीटावर टाकायला मी चुकत नाही. कितीहि विकट परीस्थिती येवो त्या पुण्यमय पैशाला हात लावायचा नाही असा मी निश्चय केला आहे. कारण तो बाबांचा मला अकस्मात मिळालेला आशिर्वाद आहे!

अंतरींची ओढ !

मी मुंबईतील एका चित्रपट सुडी-योचा मालक आहे. या चित्रपट धंद्यांत शिरण्यापूर्वी अनेक प्रकारचा अमोल उपदेश करून एका सद्गृहस्थानें मला उपकृत करून ठेविले होते. या घटनेपर्यंत म्हणजे जवळ जवळ वीस वर्षेपर्यंत हा गृहस्थ मला भेटूं शाकला नाही किंवा मलाहि माझ्या धंद्याच्या व्यापामुळे त्याला भेटतां आले नाही. माझी

श्री सार्वबाबांवर श्रद्धा आहे. त्यांच्या प्रार्थनेने मला अनेक अडचणीतून मुक्त केले आहे. त्यामुळे एकदां शिरडीला जावून बाबांच्या चरणी कृतज्ञता व्यक्त करावी असें मधून मधून सारखे वाढू लागले होते. पण खूप तयारी करूनहि ऐनवेळीं एखादी विलक्षण अडचण येत असे व जाणे रहित करावे लागत असे. परंतु एके दिवशी आर. सी. ए. कंपनीचे एक व्यवस्थापक आपली मोटार माझ्याकडे घेवून आले आणि शिरडीला चला असा आग्रह करू लागले. मी देखील जणू अंतप्रेरणेने लागलीच तयारी करून त्यांच्या मोटारीत वसुले. साज्या प्रवासांत श्री बाबा अथवा शिरडी याचिपर्यंते विचार माझ्या मनांत येण्याहेवजी त्या जुन्या उपकारकर्त्यांची मूर्तीच माझ्या डोळ्यापुढे सारखी येऊ लागली. असें काय होत आहि तेंच मला समजेना. संध्याकाळीं शिरडीला पोद्दोंचलो. लागलीच आम्ही दर्शनासाठी मंदिरांत गेलो. आणि काय आश्रय? माझा तो उपकारकर्ता मंदिरांतच एका बाजूला उभा असलेला मला आढळून आला. मी धांवत जाऊन त्याला कडकडून भेटलो. माझी मनो कामना जाणूनच की काय बाबांनी हा सर्व प्रकार घडवून तर आणला नसेल ना असें वाढून बाबांच्यापुढे मी लोटांगण घातले.

वाचकांसाठी·आणि विकेत्यांसाठी—

पुढचा अंक आकटोवर १ तारखेस 'सास दसरा-निर्बाण अंक' म्हणून प्रसिद्ध होईल, त्यानंतर १ जानेवारीस 'नवविधा-भक्ति' अंक, पुढे १ एप्रिलला 'श्री रामनवमी-अंक' आणि पुन्हा १ जुलैस 'गुरुपूर्णिमा-अंक' अशा कालकमानें सार्वांगीलेचे अंक प्रसिद्ध होतील.

जाहीर संबिल

ट्रेडमार्क कायद्याच्या आठव्या कलमान्वये इतःपर कोणाहि व्यवसायिकास आणि धंदेवाइकास 'श्री साईबाबा' 'श्रीसाई' वरै नांवे आपल्या मालाला, वस्तूला अथवा व्यावसायिक धंद्याला अथवा संस्थेला देणे अथवा लावणे हे, साईभक्तांच्या पूज्य भावनेला वाधक असल्याने, निषेधार्ह व बेकायदेशीर समजले जाईल. त्याच प्रमाणे आपल्या धंद्यासाठीं श्रीसाईबाबांच्या फोटोचा, रेखाचित्राचा अथवा प्रतिमेचा उपयोग करण्यासहि सक्त मनाई करण्यांत येत आहे. हा निर्बंध मोडणाऱ्यावर कायदेशीर इलाज करण्यांत येईल, कळवे.

—शिरडी संस्थान व्यवस्थापक.
No. 5 (7)-TM & P (TM) /55

GOVERNMENT OF INDIA

Ministry of Commerce and Industry.

New Delhi, the 21st September 1955.

From,

Shri. T. S. Ramaswami,

Under Secretary to the Government of India.

To,

The Managing Trustee,

Shri Sai Baba Sansthan, Shirdi.

25, Bank Street, Fort, BOMBAY 1.

Subject : Request for the issue of direction under section 16 (1) of the Trade Marks Act, 1940 prohibiting the registration of a trade mark consisting of or containing the portrait of "Shree Sai Baba" or the words "Shree Sai Baba" etc.

Sir,

With reference to the correspondence resting with this Ministry your letter of even number dated the 24th June 1955, on the above subject, I am directed to say that the Central Government have issued the necessary direction under section 16 (1) of the Trade Marks Act, 1940, to the Registrar of Trade Marks, Bombay, in the matter.

I am to add that in the case of Trade Marks already registered, consisting of or containing the words "Shree Sai Baba" or the device of "Shree Sai Baba" the Shree Sai Baba Sansthan may if they so desire, approach the Registrar of Trade Marks for rectification of the Register, in accordance with the provisions of section 46 (1) of the Trade Marks Act.

Yours Faithfully,
Sd/ T. S. Ramaswami,

True Copy.

Under Secretary to the Government of India.

“आत्मनिरीक्षण केल्यास तुम्हांस कळून येईल कीं, सर्व विश्वांत जे व्यापून गहिले आहे त्या ‘पूर्ण’चे तुम्ही अंश आहांत; त्या अर्थाने खरोखर तुम्ही सचिदानंद आहात !” अशी जो सदा सर्वदा तुम्हाला जाणीव देतो—

तो च खरा सद्गुरु !

लेखक : श्री. बाळासाहेब रेगे

श्रीगुरुदेव सिद्ध आहेत, ते सचिदानंद आहेत. त्यांचे शरीर पंच तत्त्वांत एकरूप झाले आहे. तथापि ते चराचरांत अमर आहेत चमत्काराने आकर्षित न होतां निस्सीम भक्तीने त्यांना अनन्य शरण गेले पाहिजे. केवळ चमत्कारानांच मुलळे तर आपणांस त्यांचे श्रेष्ठत्व कळले नाहीं असें मानावै. एकादा जादुगार नना तन्हेचे पोटासाठी चमत्कार करू शकतो, त्याच्याशी सद्गुरुंची तुलना करणे हे अव्यवहार्य होईल. मी आपणां सर्वांस अशी विनंति करतो कीं, निर्मल भावभक्ति ठेवून आत्मोद्धार करा होईल शाकडे लक्ष पुरवावै. श्रीगुरुमाउळी स्वार्थसाठी चमत्कार करीत नसून ती केवळ त्यांची लीलाच असते. ते स्वतः निरिन्द्रिय असून कोणतीही अपेक्षा न ठेवतां केवळ भक्तांच्या उद्धारासाठी अहोरात्र खपत असतात. ‘जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूति ! देह कष्टविती परोपकारे ॥’ स्वतःचे शान अपुरें असल्यामुळे सद्गुरुंच्या कृपेखेरीज गत्यंतर नाहीं. सिद्ध कोण आहे हे आपणांस सांगता येणार

नाहीं. ते केवळ अनुभवानेच कळू शकते. ते शान्तिक ज्ञानाच्या पलीकडचे आहे. ‘नेति नेति’ ! विवेकानंद, श्रीरामकृष्ण परमहंस यांस शरण जाऊन प्रश्न करते झाले कीं, आपणाला परमेश्वराचे दर्शन झाले आहे काय व ते परमेश्वरदर्शन मला घडवू शकाल काय ?’ परमहंसानी होकारार्थी उत्तर दिले व म्हणाले कीं, ‘एक अट आहे. प्रथम आत्मनिरीक्षण करून स्वतः आपण कोण आहो हे तुं ओळखले पाहिजे. व त्याकरितां ध्यानधारण वैरेचा अभ्यास केला पाहिजे.’ ‘चिंतन चित्ताला लावी मनाचे मनाला—’ ‘उन्मनीच्या मुख्याआंत पाङ्गुरंग भेटी देता’ ही स्थिति प्राप्त होण्यास सद्गुरुंच निःसंशय कारणीभूत असतात. ‘सद्गुरुला शरण रिघा, कांस धरा, विश्वास तयाचा देणार नाहीं दगा। एकदां एक मुसुक्ख सिद्धाकडे गेला आणि त्याने कृपेची याचना केली. सिद्धाने त्यांस दुसरे दिवशी येण्यास सांगून, आपण आलां कीं, मजला सूचना द्या अशी आज्ञा केली. दुसरे दिवशी तो साधक महर्षीकडे गेला व आपण आल्याचे एका चिढीवृत्त नांव

लिहून कळविलें. सिद्धानें त्यास जवळ बसकून विचारलें कीं, ‘तुम्ही कोण आहांत?’ साधकानें आपले नांव सांगितलें. सिद्धानें विचारलें, ‘हे नांव केव्हां धारण केलें?’ साधक म्हणाला, ‘बारावें दिवशी नामकरणविधी झाला तेच वेळी.’ ‘त्यापूर्वी तुम्हांला कसें ओळखत असत?’ ‘तेव्हां निनामी बालक होतो.’ नंतर सिद्धानें ‘मातेच्या उदरांत गर्भावस्थेत होतां हे पटविल्या-नंतर त्याचेपूर्वी कोठे होतां?’ हा प्रश्न केला. तेव्हां साधक निश्चित झाला. सिद्ध म्हणाले, ‘म्हणजे तुम्ही नाम धारण केलेले शरीर नाहीं, अथवा दिसणारा आकारही नाहीं. आत्मनिरीक्षण केल्यास तुम्हांस कळून येईल कीं, सर्व विश्वांत जेव्यापले आहे त्या पूर्णाचे तुम्ही अंश आहांत, तुम्ही सच्चिदानंद आहांत.’ ही जाणीव जो देतो तोच खरा सद्गुरु. उपनिषदें आपणांस हाच मार्ग दर्शवितात. मांडुक्योपनिषदांत एके ठिकाणी म्हटलें आहे कीं, तुम्ही कोण आहांत? जागृत अवस्थेतील चालते-बोलते व सर्व व्यवहार करणारे आहांत, कीं तदनंतर विश्रांतीकरितां आंथरुणावर पडलेले व झोंप लागण्यापूर्वी स्वप्रस्थिति वगैरे अनुभव घेऊन नंतर घोर निर्देत जाऊन व सुषुप्ति अनुभविणारे आहांत? या तिन्ही अवस्थांचे ज्ञान विचारवान् मनुष्यास कळू शकतो; परंतु चवथी अवस्था जी तुर्या ज्यांत जीव आणि शिव एकरूप होतो ती अवस्था प्राप्त होण्यास सद्गुरुंची कृपाच आवश्यक असते. श्रीकृष्णानीं सांगितलें आहे कीं, या तीन अवस्थांचे जन्मोजन्मीं अनुभव मुमुक्षु घेतात; परंतु यापुढील तुर्यावस्था मात्र एखाद्यासच प्राप्त होऊन तोच एक मजला पूर्णपणे जाणू शकतो. ‘मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चिद्यतति सिद्धये। यतेनामपि सिद्धानां कश्चित् माम् वेति तत्त्वतः॥’

व्यवहारांत व प्रपञ्चांत आपण बुद्धीच्या व ज्ञानाच्या जोरावर यश प्राप्त करू शकतो; परंतु आत्मानुभव घेण्यास अपाच असतों, आणि त्याकरितां सद्गुरुंची कृपाच आवश्यक असते. त्यांचे कृपेने परमेश्वराच्या विशाल रूपाचे ज्ञान होऊं शकतें. एकदां श्रीरामाने हनुमंतास प्रश्न केला कीं, तुम्ही कोण आहांत, त्यावेळेस मारुतीराय म्हणाले, “देह बुद्ध्यातु दासोहं जीव बुद्ध्या त्वदंशकः, आत्म-बुद्ध्या त्वमेवाहं इति मे निश्चलामतीः।” ‘ज्या वेळी मी देहापुरताच विचार करतो तेव्हां मी आपला म्हणजे रामाचा दास आहे, असें समजतों, आणि केवळ सेवा हाच माझा धर्म आहे असें मानतों. परंतु मी आत्मविचार करतों, तेव्हां मजला वाटतें कीं, मी आपलाच एक अंश असून तुम्ही जरी विभक्त दिसत असलां तरी तुम्ही व मी भिन्न नसून तुमचे व माझें स्वरूप एकच आहे. कारण तुमची शक्ती चराचरांत भरली आहे.’ सेवा, नवविधाभक्तीपैकीं एक मार्ग आहे. इतर मार्गांही साधक आपआपले कर्मनुसार अभ्यासितात. भक्ती व ज्ञान यांत भिन्नता भासते; परंतु साधकांस अनुभवानें सत्य-स्वरूप कळून येतें. ज्ञान व भक्ति तत्त्वतः एकच आहेत. आपण एखादें उदाहरण पडताळून पाहूः—श्रीरमणमहर्षीं मोठे ज्ञानी संत होते. त्यांना आपले ज्ञानाचा आभिमान होता कां? नाहीं. ज्ञानप्राप्ती झाल्यानंतर त्यांची खात्री झाली कीं, सच्चिदानंद अवस्था भक्तीनेंच मिळू शकते. आद्य शंकराचार्य, यांचाही हाच अनुभव आहे. ते महाज्ञानी महणून सुप्रसिद्ध होते. त्यांनी आपला स्वानुभावाचा चिदानंदरूप शिवोऽहं शिवोऽहम्। या शब्दांत वर्णिले आहे. म्हणजे ‘शिव व मी भिन्न नसून एकाच चित् शक्तीचे विभक्त रूप आहोत. मी स्वतः शिव आहे.’ त्यांचे नक्तीसंबंधीं विचार

तें अमृत आतां कोठें मिळेल ?

द्यावें तसें ध्यावें हा तर सुखाचा मूळमंत्र
आहे; किंवद्दुना दुसऱ्याला दिल्याशिवाय
घेतां येत नाहीं अशी एकच गोष्ट या जगांत
आहे—ती म्हणजे सुख !

लेखक—प्रा. हे. वि. इनामदार, एम. ए.

तुम्हाला रवीन्द्रनाथ ठाकुर यांची ती
गोष्ट माहीत आहे का ?

—विजयादशमीची मिरवणूक निघाली
होती. भालदार, मानकरी, सरदार व
असंख्य जनसमूह यांच्या समवेत राजाधि-
राजांची स्वारी मिरवत चालली होती;
याचकांच्या अंगावर धन उधळीत होती.
सर्वजण राजाला दुवा देत होते; त्याच्या
नांवाचा जयजयकार करीत होते.

या सर्व मनोहर दृश्यापासून थोडे दूर,
रस्त्याच्या कडेला एक भिकारी उभा
असलेला राजानें पाहिला. ‘सुंभाचा
करगोटा, रक्कड्याची लंगोटी’ अशी संत
नामदेवांप्रमाणे त्याची स्थिति होती.
हातांत जीर्ण, मलीन झोळी व डोळ्यांत
दैन्य ! या सर्व धुमाळीत आपली वर्णी
लागणे कठीण या कल्पनेनें तो दूर उभा
असावा असें राजाला वाटले.

राजानें झटकन् माहुताला खूण केली.
तो खाली उत्तरला व त्या भिकान्याजवळ
नेला. भिकान्याला आश्र्वय वाटले, आनंद

झाला. राजा आतां आपल्याला निदान
एखादी सुवर्ण—मुद्रिका दान करील या
अपेक्षेनें, आतुरतेनें त्यानें आपली झोळी
पुढे केली. पण झालें भलतेंच ! राजानेंच
त्याच्या पुढे आपला हात पसरला. एका
राजेश्वरानें यःकश्चित् भिकान्याजवळ याचना
करावी ?—केवढा विलक्षण प्रसंग ! भिकारी
स्तंभित झाला, निराश झाला, चरफडला.
त्यानें मोठ्या मिनतवारीनें झोळीतले दोन
दाणे राजाच्या हातावर ठेवले. राजानें प्रसन्न
मनानें स्वीकारले व पुन्हा अंबारीत बसून
तो निघून गेला. भिकान्यानें खोपटांत
आल्यावर झोळी पालथी केली, तों काय
आश्र्वय ! ज्वारीच्या त्या छोट्या ढिगांत
दोन सुवर्णकण चमकत होते. मोगन्याच्या
पुष्पराशींत सोनचाफ्याचीं दोन कुळे
कुणी टाकावींत तसे ! त्यानें राजाला
दिलेल्या दाण्यांएवढेच कण होते ते.
लहान नाहींत व मोठेहि नाहींत. अगदीं
तेवढेंच ! धान्याच्या त्या राशीकडे पाहून
तो भिकारी पश्चात्तापानें ढसढसां रडला !

—विश्वमोहनी सुवर्ण-रथांत बसून आमच्या दाराशी आली की आम्ही हि तिच्यापुढे हात पसरतो; पण तिनेच आपल्याजवळ याचना केली कीं, आपण मुख्याचे कुपण होतो. तिला कमीत कमी काय देतां येईल याचा विचार करतो. पण यावें तसें व्यावें हा तर सुखाचा मूलमंत्र आहे; किंबहुना दुसऱ्याला दिल्याशिवाय घेतां येत नाहीं, अशी एकच गोष्ट या जगांत आहे.—ती म्हणजे सुख !

आमची त्यागविन्मुखता व स्वार्थलोलूपता यांनी आम्हीं आमचीं दुःखें व आमच्या सान्या समस्या निर्माण करून ठेवल्या आहेत. आज आम्ही वंचनेच्या वाळवंटी उभे आहोत. व्यक्तिसुखाचीं जीं कमनीय वांछितें आम्हांला भुलावण घालतात तीं. कांचनमृगाप्रमाणे फळस्वून समाज-जीवनापासून दूरवर नेतात व शेवटीं तोंडघरी पाढतात, सपशेल फस-वितात. मी, माझें कुटुंब, माझीं मुलें-बाळें, माझा बंगला एवढेच काय तें जीवन अशी लक्ष्मण-रेषा आम्ही आमच्या भौवतीं आंखून घेतो. चाळींतल्या भाडेकन्यानें गॅलरींतल्या कुर्डीत अधिक धान्य पिकविण्याची मोहीम सुरु करावी तसे आम्ही आमच्या अस्मानी आकांक्षाभौवतीं रुंजी घालतो. स्वसुखाभिलाषेची परिसीमा ज्ञाली कीं मनुष्य कांचनाचा दास बनतो. कुसुमदलांच्या किनखापी कोशांत भ्रमरानें गुंतून रहावें त्याप्रमाणे अशा माणसाला कनकाच्या कैदंतून मुक्त व्हावेसें वाटत नाहीं. धन-लाभाचा हव्यास वाढला कीं अपहरणाची प्रवृत्ति वाढते. त्यामुळे असंतोष, हेवा,

द्वेष, कलह या सर्वांची वाढ होते. आज आमची अशी स्थिति ज्ञाली आहे. कालचा साधाभोळा माणूस आज यंत्र-मानव ज्ञाला आहे. उद्यां तो यंत्र-दानव होईल कीं काय अशी भीति निर्माण ज्ञाली आहे. सत्य, शिव व सुंदर यांऐवजीं रूपये, आणे व पै यांमध्यें तो जीवनाचें मूल्यमापन करूं लागला आहे. ‘कशासाठीं, पोटासाठीं-खंडाळ्याच्या घाटासाठीं !’ असें एक शिशुगीत आहे. आजचा यंत्र-मानव हा ‘कशासाठीं ! तर पोटासाठीं !’ एवढेच पालुपद गुण-गुणत बसला आहे. खंडाळ्याचा घाट व तिथली हसरी हिरवी सृष्टि यांचा त्यात विसर पडला आहे. भाकरीच्या तत्त्वज्ञानानें तो भारावून गेला आहे, भांबावून गेला आहे. खाद्य, पेय, हृदय व श्राव्य हीं सारी त्याच्या सेवेला सादर आहेत; तरी पण तो असंतुष्ट आहे. त्याच्या सुखसोयी वाढत आहेत, पण सुख मात्र कमी होत चालले आहे आपले ‘हरपले श्रेय’ कसे गवसेल या चिंतेत तो चूर आहे.

“ सुखें सारीं भवतालीं
तरी नाहीं समाधान
असें कसें घडविले
देवा, तुम्ही माझे मन ?
वाटे माझें परब्रह्म
पैल यसुनेच्या तीरीं
उभें राहीं नादवीत
गूढ मधुर बांसरी ! ”

—आणि या असंतोषाचें कारण अगदीं स्पष्ट आहे. आमच्या आजच्या जीवनांत विश्वास औषधापुरताहि उरला नाहीं, श्रद्धेचा मागमूसाहि राहिला नाहीं. भक्तीचा ओलावा सुकला आहे. जीवन हे

आम्ही वाचले. याच चचैत नगरजिल्हा-नमन, इतिहाससंशोधन वगैरे चर्चा चाले. आणि भरीत भर अशी कीं कै. विसुभाऊ-राजवाडे हे मी त्यांस १९०६ चे साहित्य स्मैलनांत गांठत्यानंतर पुनः आपले स्त्रीर्थ्य जे आमचे तीर्थरूप त्यांच्या भेटीस माझ्या ओढीमुळे येऊ लागले. जेव्हां प्रथम असा प्रसंग आला कीं बुवांचा आणि या मुनीचा तळ आमच्याच घरी एकाच वेळी पडणार, तेव्हां मला मोठी चिंता उद्भवली. तथापि बुवांना मीं आगाऊच पढवून जागृत ठेविले होते. तेव्हां अपेक्षित भेट-कंप सौम्यसाच झाला आणि पुढे त्यांतली चिंता निघूनहि गेली.

या आमच्या घराच्या खिडकीसमोरच आठवले यांचे लांकडी सुतारकामाचे दुकान होते. दोन बंधूपैकीं वडील बंधू काम करीत. त्यांचे चित्र माझ्या डोक्यांसमोर आहे. धाकटे. बंधू म्हणजे या, दासगणूचरित्राच्या लेखकांचे भावी तीर्थरूप दामुअणा आठवले. हे दामुअणा दुकानीं अधून-मधूनच असावे. येथेच बुवा आणि दामुअणा यांची ओळख झाली आणि उभयतांच्या आयुष्यांत दैवानें एक नवीन पण मनोरम असा अध्याय रचिला. त्याचे दिग्दर्शन या ग्रंथांत अनुषंगानें आले आहे.

तो अभद्रुत देखावा

१९१० त मी बी. ए. ची परीक्षा दिली, आणि कायद्याच्या अभ्यासाचे निमित्त करून मुंबईस सरकारी लॉ स्कूलमध्ये दाखल झाले. एक वर्षा दीड वर्षांत मला वाटते माझी आणि बुवांची गांठ पडली नव्हती. १९०८ ते १९१० या काळांत

बुवा पुण्यास वारंवार येत. दीर्घ सुकाम करीत. तो योग यावेळी विरळ झाला होता. तोंच मुंबईच्या दैनिकांत एक दिवस वार्ता वाचली कीं, श्रीदासगुण यांचे कीर्तन धुरंधर (?) यांच्या दिवाणखान्यांत आहे. तुकारामबुवांवरचे आपले आख्यान बुवांनी लावले होते. बुवांची साधी, रसार्द प्रेमल वाणी, तों त्यांचीं भक्तिरसानें थबथबलेलीं पदें, दामुअणांचा पहाडी पण मधुर खडा आवाज, सारा प्रसंग केवळ अविस्मरणीय ! घरीं असतांना कविता वाचन चर्चा आमची पुष्कळ होई. परंतु कीर्तन श्रवणाचा योग मला हा पहिलाच आला ! काय अद्भुत देखावा ! सारे श्रोते तुडुंब भक्तिरसांत बुद्धन तल्दीन झालेले. साधें सात्त्विक कीर्तन. कृत्रिम नाटकी त्यांत कांहीं नाहीं. बुवांचा आवाज जात्या म्हटले तर खरखरीत. पण भक्तीचा जिब्हाळा मोठा आणि जातिवेत. त्यामुळे दासगणूच्या सात्त्विक कीर्तनांची उंची आपोआप मोठी दिसून येई आणि श्रोते सारे भक्तिप्रेमाने हेलावून जात ! हा अनुभव मुंबईत पाहिला आणि पुढेहि मला जे थोडे प्रसंग आले त्यांतहि पाहिला. दामुअणा साथीला बेहारीचा रंग भरीत. पुढे किसन, छगन वगैरे मंडळींनी कांहीं कमी केले नाहीं. भक्तिप्रेमाचा असा उठावदार आणि प्रभावी कीर्तनकार माझ्या पाहण्यांत क्वचित्तच आला, मी कीर्तनाचा हव्यासी नव्हे कीं परमार्थीची वाटचाल करणारा नव्हे म्हणून माझी साक्ष माझ्या पुरतीच खरी, परंतु मला इतर शेंकडौच्या तोंडी साक्षी ऐकण्यास मिळाल्या. त्यांचा मेळ पाहून माझा अभिप्राय पक्का व योग्य ठरला.

तेथून पुढे श्रीसाईबाबांचे शिरडी संस्थान आणि श्रीदासगणू महाराजांचा लौकिक दिवसेंदिवस अधिकाधिक विश्रुत होत गेला.

श्रीदासगणू यांनी केलेली प्रचंड काव्य-रचना आणि तिचे स्वरूप किंचित् जरी अवलोकन केले तरी संतकवि ही पदवी त्यांस यथार्थपणे लागू होते. मला तर ‘संतकवि’ पदावर त्यांच्याइतका प्रबळ अधिकार महिपतीनंतरच्या काळांत कोणाचा सिद्ध होईल असें यथार्थपणे वाटत नाहीं.

पारमार्थिक आणि भक्तिपर ओवीबद्ध रचनेचा जुना ओघ सांप्रतच्या काळीहि वाहता आहे. हे सूक्ष्मपणे पाहणाऱ्यांना दिसून येईल. विविध प्रकारची असली रचना मराठीत गेल्या शतकांत पुष्कळ झालेली आहे. तिचा थोडाफार परिचय मला जो घडला आहे, त्याचे स्मरण ठेवू-नाहि. आधुनिक संतकवि मंडळीत अग्रगण्य पदीं दासगणूंची स्थापना करण्यास मला कसलाहि संकोच वाटत नाहीं.

रंगदार पूर्वायुष्य

श्रीसंतकवि दासगणू यांचे चरित्रहि मोठें लक्षांत ठेवण्यासारखें आहे. मोठ्या प्रसिद्ध कुळांत जन्म प्राप्त होऊनहि बालवय सर्व हूडपणांत घालविले आणि मानखंडनेचे धनी झाले. पुष्कळदां असें घडते. मनाला होणारा हा दंश सर्व चरित्र उलटवितो. दासगणूंचे तसेच झाले. ते स्वतंत्र जीवनाला लागले; आणि अखेर पोलिस बनले. भागाला आलेले पोलिसपण त्यांनी कसें शोभविले, आपले सत्त्व कसें राखले, कान्हा भिण्ठाच्या तपासासाठी रामदासी वेश कसा राबविला,

वगैरे कथाभाग भावी चरित्राशीं तुलना करितां मोठाच विस्मयकारक वाटतो. या काळांत पोलिसी वेषाला शोभेल असा तमाशाचा रंग खेळण्याचाहि योग होता. आमच्या पुण्याच्या सहवासांत आपल्या पूर्वायुष्यांतील तमाशासंबंध वर्णात होते. पुण्यांत कोण्या एका फडाच्या भिंतीवर जाहिराती फडकल्या होया होत्या. तिकडे बोट दाखवून बुवा मला म्हणाले, ‘आज आमची लावणी पुण्यांत झडणारसें दिसते. आपण रचून दिलेली वी. ए. ची लावणी या फडाची ठेवणीतली विजयी लावणी आहे.’

याच आयुष्यांत गुरु श्रीवामनशास्त्री इस्लामपूरकर (मराठी बृहत्कथाकार ते हे नव्हते) यांचा अनुग्रह कसा घेतला आणि पुढे डफ कोळून तमाशाशी वटस्फोट कसा केला तो सर्व कथाभाग चरित्रांत आहे. तो वाचनीय आहे. आपल्या या संतकवींचा मानसिक विकास कसा होत चालला होता, त्याचीं प्रत्यंतरे आपणांस याप्रमाणे न्याहाळतां येतात. महाराजांनी आपली मनवाणी सर्व संतसेवेला आणि परमार्थाला वाहिली. ही संतसेवा किती भरदार झाली त्याचा पुरावा या संतकवीचा काव्यसागर प्रत्यक्ष देतों. तेथे अन्यथा कोणाच्या भलावणीची गरज काय?

श्रीदासगणूमहाराजांचे वय आतां नव्वदाजवळ पौंचत आलें आहे.

श्रीदासगणूमहाराज हे एक नैषिक परमार्थी आहेत यांत तर शंकाच नाहीं. परंतु परमात्म्याचा ध्यास मनास लावीत असतां आपल्या विचाराला सूक्ष्म आणि व्यापकपणाची बैठक त्यांनी कशी दिली

(पान ५१ वर पहा)

प्रकरण दुसरे

श्री साईं गाथामृत

ना. वा. गुणाजी

भक्तसखा शामा

पहिल्या प्रकरणांत श्री. राधाकृष्णामाई यांची कथा सांगण्यांत आली. आतां या प्रकरणांत श्रीसाईबाबांचे अत्यंत निकटवर्ती भक्त श्री. माधवराव देशपांडे ऊर्फे शामा यांची मनोरंजक आणि उद्घोधक कथा ऐका.

माधवरावांची योग्यता किंवा अधिकार. अर्जुन जसा श्रीकृष्णाचा भक्तसखा, तसाच किंवा त्याहून कोंकणभर अधिक माधवराव ऊर्फे शामा हा श्रीसाईबाबांचा प्रिय भक्तसखा. कित्येकांना हे विधान अतिशयोक्तीचे आहे असें वाटेल, पण तें तसें नसून वास्तविक सत्य आहे.

याचा पुरावा श्रीबाबांच्याच शब्दांत देतां येण्याजोगा आहे, तो असा—

भक्तश्रेष्ठ हरी सीताराम ऊर्फे काकासाहेब दीक्षित यांचा ज्येष्ठ पुत्र बाबू याचा व्रतबंध नागपुरास करण्याचे ठरले होते. तसेच भक्तावतंस नानासाहेब चांदोरकर यांच्या ज्येष्ठ पुत्राचा विवाह ग्वालहेर येथे करण्याचे ठरले होते. तेव्हां हे दोघेहि सद्गुरु श्री बाबांना या मंगल कार्यासाठी आमंत्रण देण्यासाठी शिरडीस आले आणि त्यांनी समक्ष स्वतः बाबांना आमंत्रण दिले. त्यावेळी श्री बाबांनी दोघांनाहि एकत्र असें उत्तर दिले की—‘माझ्या श्याम्यास नेही संगती.’ तेव्हां बाबांचे प्रतिनिधि म्हणून माधवराव व्रतबंध व विवाह कार्याला गेले आणि तेथें त्यांचा योग्य असा सत्कार करण्यांत आला.

एकदों काकासाहेब दीक्षित फार गहिं-वरुन बाबांकडे द्वारकामाईत आले. काका, तुला काय पाहिजे असें बाबांनी विचारतां काकासाहेब म्हणाले—‘बाबा आपला सहवास असावा.’ तेव्हां, बाबांनी उत्तर दिले कीं—‘ह्या श्याम्याला किनई आपलें-जवळ असूदे, म्हणजे मी जवळ आहे.’ ह्यानंतर काकासाहेब माधवरावांना होतां होईल तों आपलेजवळ ठेवीत, मुंबई, खांडवा, नागपूर वगैरे ठिकाणीं आपल्या-बरोबर नेत. त्यांनी आपल्या वाड्यांत त्यांना राहण्यास जागा दिली. थोडक्यांत सांगावयाचे म्हणजे ते त्यांना देवाप्रमाणे वागवीत.

जन्म, बालपण, शिक्षण वगैरे. माधवरावांचा जन्म यजुर्वेदी देशस्थ ब्राह्मण कुळांत १८८० इसवी, शके १७८२ मार्गशीर्ष शु॥ पंचमी या दिवशीं अहमनगरजिल्ह्यांत, संगमनेर तालुक्यांत, शिरडीहून पश्चिमेस वीस मैलांवर असलेल्या निमोण गांवीं झाला. माधवरावांच्या मातुश्री ह्या त्यांच्या वडिलांचे चवथें कुटुंब. पहिल्या तीन कुटुंबांना संतति झाली नाहीं म्हणून शिरडीचे लक्ष्मणमामा कुलकणी यांच्या भगिनीशीं त्यांनी चवथें लग केले. माधवराव हे त्यांचे पहिलेच अपत्य. माधवरावांच्या जन्मानंतर तिसरेच वर्षी त्यांचे वडील सहकुटुंब सहपरिवार निमोणहून शिरडीस कायमचे रहावयास आले. माधवरावांचे शिक्षण शिरडीसच झाले. ते मराठी ५-६ इयत्ता शिकले होते. त्याना संस्कृताचा किंवा इंग्रजीचा गंधहि नव्हता. त्यांचे वाणीस संस्कृताचा किंवा उच्च मराठी शिक्षणाचा संस्कार बिलकुल नसल्यामुळे आणि त्यांचे

सर्व आयुष्य शिरडीसारख्या खेडेगांवांत गेल्यामुळे आणि तेथील अशुद्ध बोलणाऱ्या मंडळीच्या सहवासांत असल्यामुळे त्यांच्या बोलण्यांत अशुद्ध गांवटी शब्द-प्रयोग नेहमीच ऐकू येत.

स्थावर मिळकत व वतन- शिरडींत त्यांच्या मालकीचे लहानसे खेडेगांवीं थाटाचे घर आहे. निमोण, शिरडी वगैरे ठिकाणीं त्यांची जमीन आहें. हे निमोणचे वतनदार देशपांडे असल्यामुळे त्यांना देशपांडे हक्काची रोकड रक्म संगमनेर, कोपरगांव व सिन्हर तालुक्यांतून मिळत असे. माधवराव हे ज्येष्ठ, त्यांना दोन धाकटे बंधु (१) काशीनाथ बळवंत, (२) वापाजी बळवंत होते. काशीनाथ यांना दत्तक दिले होते. त्यांचे तेथील नांव गणेश श्रीधर. हे सर्व बंधु विभक्त असून दोघांचा परिवार शिरडीस आणि तिसऱ्याचा इतरत्र आहे.

संतति—माधवरावाची दोन लग्ने झालीं. पहिल्या पत्नीचे नांव सौ. सावित्री-बाई. त्यांना एक पुत्र एकनाथपंत नांवाचा असून त्याला वरीच मुलेबाले आहेत. त्याच्या पत्नी निमोणाव निमोणचे गोपाळ कचेश्वर कुलकणीं यांची कन्या, ते पब्लिक वर्कस खात्यांत नोकरी करीत असत. माधवरावाच्या दुसऱ्या कुटुंबांचे नांव सौ. द्वारकाबाई. त्यांना जगभायपंत व उद्धवराव असे दोन मुलगे आणि सौ. बबीताई अशी तीन अपत्ये आहेत. यांची लग्ने झालीं असून त्यांना मुलेबालेहि झालीं आहेत.

शरीर प्रकृति. माधवरावाचे शरीर धिप्पाड, शरीराची काठी उंच व मजबूत,

वर्ण काळासावळा निमगोरा, प्रकृति निकोप असून त्यांचा आहार चांगला व सात्विक असे. वयाच्या ७२ व्या वर्षीपर्यंत त्यांना कधीहि ताप आला नाही किंवा त्यांचे डोके दुखलें नाही.

धर्म, आचार व आहार. माधवराव हे सनातनी हिंदु धर्माचे असून त्यांना आपल्या धर्माबद्दल फार अभिमान असे. खाण्यापिण्यासंबंधी त्यांचे आचरण शुद्ध, नियमबद्ध व कर्मठ असें होतें. कांही नेमक्या घरांशिवाय ते कधी कोणाकडे जेवत नसत. त्यांना उत्तम स्वयंपाक करितां येत असल्यामुळे ते स्वतः हातानें स्वयंपाक करून जेवत असत. त्यांची भूक नेहमीं खरमरीत असून अभि प्रदीप असे.

उदर निर्वाह, नोकरी व वैद्यकी-माधवराव हे तरुणपणीं कांहीं वर्षे शिरडीच्या शाळेत दुर्यम किंवा असिस्टेंट मास्तराचें काम करीत असत. नंतर कांहीं वर्षे त्यांनीं बाबांच्या परवानगीने शिरडीहून ३।४ मैल असलेल्या अस्तगांव नांवाच्या गांवची पाटीलकी केली. नंतर मरेपर्यंत वैद्यकी केली. ते नेहमीं बाबाचें नांव घेऊन औषध देत व औषधांत बाबांची उदी घालीत बाबांच्या कृपेने त्यांचे हातास नेहमीं यश येई. त्यांना नाडी परीक्षा चांगली असे. मोठमोठ्या नामांकित डॉक्टर वैद्यांनी हात टेकलेले रोगी ते बाबाचें नांव घेऊन बरे करीत. त्यांना रोगांची आणि औषधांची चांगली माहिती असे. ते कोणाजवळ वैद्यशास्त्र शिकले नव्हते. पण आर्यवैद्यकाची पुस्तके वाचून आणि बाबांच्या मुखांतून आलेली नानाप्रकारच्या रोगांवरील औषधे लक्ष्यांत ठेवून ते वैद्यकीचा धंदा करीत. पनवेलच्या पुराणिकाच्या कारखान्यांतील

आणि चैंबूर येथील सांडू बंधूच्या कारखान्यांतील औषधे मागवून तीं वापरीत आणि स्वतः कांहीं तयार करीत.

माधवराव असिस्टेंट शिक्षकांचे काम करीत असल्यावेळीं, त्यांचेवर लक्षण मास्तर म्हणून एक इसम होते आणि नानारत्नपारखे हे हेडमास्तर होते. त्यांचा वर्ग द्वारकामाई (मशीद) समोर असें श्री. गुंड सर्कल इन्स्पेक्टर यांनी बांधलेल्या, कांहीं दिवस श्रीराधाकृष्णमाई राहत असलेल्या आणि शेवटीं बाबांच्या शामसुंदर बाऱ्हचें निवासस्थान असलेल्या लहानशा घरांत असे. त्यावेळीं हें घर विटामातीचेंच होतें. श्री. द्वारकामाईस लागून असलेल्या भिंतीस एक खिडकी असे आणि तेथेच माधवरावांची बसण्याची जागा असे. तेथून श्रीद्वारकामाईत बसलेल्या बाबांचे सर्व व्यवसाय किंवा व्यापार त्यांना दिसत असत.

बाबांची सत्संगति आणि निकट व दीर्घ सहवास-माधवराव वयाच्या १४।१५ वर्षी शिक्षकांचे काम करीत असतां बाबा शिरडीस आले. ते माधवरावांचे देखतच आले त्यावेळीं माधवराव बाबांना एक धुनी लावून मशीदींत बसणारा व नेहमीं चिलीम फुंकणारा १९—२० वर्षांचा तरुण वेडसर फकीर आहे इतकेंच मानीत असत. बाबा हे सिद्ध आहेत, संत आहेत, देव आहेत ही भावना त्यांना मुळींच नव्हती. बाबा मशीदींत आल्यापासून माधवराव दिवसांतून बरेच वेळां त्यांचेकडे फक्त चिलीम ओढण्याकरितां म्हणून जात असत.

माधवरावांची पहिली १०।१२ वर्षी बाबासंबंधी अशांच भावनेत गेली. पुढे

ती कशी हळू हळू पालटत गेली हैं पाहुं. माधवराव है शाळेत मास्तरचें काम करीत असतां, कलेक्टर साहेबाचे चिटणीस चिंदंबर केशव गाडगीळ है शिरडीस आले आणि माधवरावांना भेटून त्यांना विचारलें कीं, येथे एक मोठा साधु आहे असें म्हणतात तो कोठें आहे? माधवरावांनी उत्तर दिलें कीं, येथे तसा साधु कोणी नाहीं, आणि शाळेतून मशीदीकडे बोट दखवून सांगितलें कीं, तेथें हा एक वेडा फकीर आहे. पुण्यांत भीमाशंकर देवालयांत एक साधु रहात असे. त्याला मान देऊन श्री. गाडगीळ है त्याची पूजा करीत असत. शिरडीस जाऊन तेथील मोठ्या साधुचें दर्शन घे, असें त्या साधुने सांगितल्यामुळे श्री. गाडगीळ कांहीं मंडळीसहीत शिरडीस आले, आणि माधवराव यांनी हा वेडा फकीर मात्र येथे आहे, साधु कोणी नाहीं असें सांगितलें, तरी ते बाबांच्या दर्शनास गेले. बाबा त्या सर्व मंडळीवर खूप संतापले, रागावले, शिव्यागाळींचा वर्षाव केला; त्यांतील माथीतार्थ एवढाच होता कीं, मी साधु नाहीं, मुसलमान आहे, भीमाशंकर देवालयांतील साधुकडे चला आणि त्यांचे पाय धरा. बाबांच्या या क्रोधाविर्भावाचा सर्वांच्या मनावर झांगला परिणाम झाला. श्री. गाडगीळ यांची खात्री पहून समाधान झाले आणि वरचेवर बाबांच्या दर्शनास येऊन ते बाबाचे परम भक्त झाले.

श्रद्धा कशी जडली ?

बाबा शिरडीस आले त्यावेळी तेथे देवीदास नांवाचे सत्पुरुष होते. त्यानंतर

जानकीदास नांवाचे महानुभावी गोसांवी शिरडींत आले. बाबाचे या ‘उभयतांसी मोठें प्रेम। बैठकी होती नित्य नेम॥ ऐसा तथाचा नित्य नेम। मुख परम सर्वा लोका॥’ श्रीसाईंसच्चरित ५-३६- श्री अक्लकोट महाराज (समाधि १८७८) यांचे आनंदस्वामी नांवाचे एक भक्त होते. त्यांनी येवल्यानजीक सावरगांव येथे एक मठ स्थापन केला होता. १८८५ सालीं माधवराव आणि नंदराम मारवाडी त्यांच्या भेटीस (दर्शनास, गेल्यावेळीं ते अजमासे ९५ वर्षे व्याचे असावेत. ते कौपीनघारी असून मोठे साक्षात्कारी होते. भेटीनंतर ते माधवरावावरोवर शिरडीस आले आणि म्हणाले पाहूनि साईंस समक्ष। ‘हिरा हो प्रत्यक्ष हा हिरा’ (अ. ५४२) ध्यानांत ठेवा हे माझे बोल। पुढे तुम्हांस आठव येईल। (अ. ५४४) असें भविष्य सांगून ते येवल्यास परतले. यानंतर कांहीं कालाने पुणतांच्याचे गंगागीर महाप्रसिद्ध वैष्णववीर (गृहस्थाश्रमी) शिरडीस आले. त्यांनी नाममंत्राचा सप्ताह आणि होम केला आणि उभय हातांनी मातीच्या घागरी पाण्याने भरून आणून बाग करीत असलेल्या बाबांना पाहून त्यांना फार आश्रय वाटले आणि साईंची हृषी-दृष्ट होतांच्च ते वदले कीं —‘धन्य शिरडीचे भाग्य वरिष्ठ। जोडले श्रेष्ठ हैं रत्न।’ (अ. ५३९) या आणि इतर नानासाहेब चांदोरकर सारख्या सत्पुरुषांच्या अनुभवाचा व उक्तीचा माधवरावांचे मनावर सुपरिणाम होत गेला. त्या पूर्वीही आपली बाबावर श्रद्धा कशी जडली हैहि त्यांनी सांगितले आहे. शिक्षक असतांना ते

शाळेंत झोंपत असत. बाबा त्यावेळी, एकटेच मशीदीत असत. रात्री मशीदीतून इंग्रजी, हिंदी, संस्कृत आणि इतर भाषां-तील बोल (हे बाबाशिवाय कोणाचे असणार?) मला स्पष्ट ऐकू येत असत. त्यावरून बाबांना अलौकिक सिद्धि प्राप्त झाल्या आहेत अशी माझी खात्री पटली आणि तेव्हां पासून त्यांचे ठिकाणी माझी श्रद्धा जडली आणि पुढे ती एकसारखी वाढत गेली, असें ते सांगत. यामुळे त्यांची पुढील २०।२२ वर्षे बाबा हे देवकोटींतील सिद्धि पुरुष असून मूर्तिमंत सगुण परमात्मा आहेत अशा दृढ भावनेत, आणि बाबांच्या आशाघारकपणांत, आणि भक्त-वृद्दाच्या सेवेत व शुश्रूषेत गेली. याप्रमाणे माधवरावांची सुमारे ४२-४३ वर्षे अव्याहतपणे सतत बाबांच्या निकट सहवासांत गेली. माधवराव नेहमीं बाबांना देव किंवा देवा म्हणून संबोधीत असत आणि बाबा त्यांना इयाम-इयामा या अन्वर्थक नांवानें

पुकारीत असत. याची कांही प्रेमाचीं—सलगीचीं, अरे तुरेचीं उदाहरणे देतां येतील.

सलगीचीं उदाहरणे

एकदा एकादशीस बाबांचे हातावर एका भक्तानें ताजा ऊन ऊन जोधव्याचा हुरडा ठेविला. बाबा म्हणाले, ‘इयामा, हा घे तुला? माधवराव रागाच्या अविर्भावानें म्हणाले—‘देवा, तुला कांहीं लाज वाटते कारे, आज धडधडीत एकादशी आणि तुं हें मला असलं हुरडा खाण्याचें पाप करायला सांगतोस. मी नाहीं घेत जा.’ बाबा म्हणाले—बरं नको खाऊं शास्या!

तसेच एकदा एका भक्तानें विचारलें कीं, बाबा, एकादशीस कांदा खावा, कांन खावा? बाबा म्हणाले—खाऊं नये. तो भक्त म्हणाला—‘बाबा, कांदा तर कंद आहे, मग खायला काय हरकत आहे.’

(पान ३८ वर पहा)

- वनांतून फिरतां फिरतां श्रीरामचंद्र एकदा पंपासरोवरावर पाणी पिण्यासाठीं गेले. धनुष्यबाण कांठावर जमीनीत रोवून ठेवून ते सरोवरांत उतरलें. वर येऊन पाहतात तों धनुष्यानें जखमी झाल्यामुळे एक बेडूक रक्तबंबाळ होऊन पडला आहे. रामचंद्र अत्यंत दुःखित होऊन त्याला म्हणाले, ‘तूं ओरडला कां नाहीस? आवाज केला असतास तर मला समजलें असतें व तुझी ही अशी दशा होती ना!’ ‘बेडूक म्हणाला,’ रामा! संकट ओढवतें त्यावेळीं ‘रामा रक्षण कर’ असा आम्हीं धांवा करितों. आतां स्वतः रामच मारायला निघाला तर धांवा तरी कुणाचा करावा?’

(पान ३७ वर्षन)

बाबा म्हणाले—‘खावा तर मग.’ इतक्यांत तेवें हजर असलेले माधवराव आश्रय. उक्क मुद्रेने मोट्याने म्हणाले— देवा, असलं कसलं रे हे तुझं संदिन्घ, दुटप्पी बोलणे. एकदां कांदा खाऊं नये असें म्हणतोस आणि पुन्हां सांगतोस खावा म्हणून. काय तें खरें सांग ना. बाबा म्हणाले—शाम्या मशीदींत वसून मी खोटें बोलत नाही. तुझ्या पायाची आन (आण=शपथ). मी सांगतों कीं, एकादशीस कांदा खाऊं नये आणि खावयाचाच असेल तर तो संबंध खावा. पण ज्याचे अंगांत संबंध कांदा खाऊन तो जिरविण्याची ताकद असेल त्वनिंच खावा, इतरानें खाऊं नये.

एकदां माधवरावांनी प्रश्न केला—देवा, रामायणांत लिहिलं आहे कीं, रामानें लंकेवर स्वारी करतेवेळीं एक कोटि वानर जमा केले होते. हे खरें काय रे देवा? रामहि खरा काय रे? बाबा म्हणाले,— ‘शाम्या हे समदं खरें आहे, खरं आहे बरं कां.’ माधवराव म्हणाले—‘देवा हे एक कोटि वानर कुठं व कसं वसले होते रे?’ बाबा म्हणाले—‘ते समदे वानर झाडांवर सुंग्यावाणी वसले होते बरं कां श्याम्या?’ माधवराव म्हणाले—‘देवा हे त्वा डोळ्यानें पाहिले कां रे?’ बाबा म्हणाले—‘हो हो म्यां डोळ्यानें पाहिले बरं का श्याम्या.’ माधवराव म्हणाले—देवा तुझी ही लोणकडी थाप आहे. तूं तर माझ्या समक्ष इथं आलास, अन मग तूं ते वानर केव्हां रे वधायला गेला होतास?’ बाबा म्हणाले—श्याम्या, तुझ्या माझ्या फार मिळ्या झाल्या, त्या समद्यांचा मला

आठव आहे, तुला नाही.’ माधवराव म्हणाले—‘देवा तूं इतका पुराना आहेस कां रे?’ ‘होय, यांत कांहीं खोटं नाहीं, तुझी शपथ श्याम्या’ असें बाबा म्हणाले.

देवाची हजेरी आणि खरडपट्टी भक्तांकडून बाबांना रोज जी कांहीं दाक्षिणा मिळत असे त्या रकमेतून तात्या पाटील, रामचंद्र पाटील, बडेबाबा, ब्याजी पाटील वगैरे भक्तांना बाबा रोज कांहीं रकम देत असत. भगत म्हाळसापति आणि माधवराव यांना मात्र कांहीं देत नसत. सर्व भक्तांमध्ये माधवराव बाबांचे फार लाडके आणि बोलके. ते एकदां बाबांना म्हणाले, देवा, तूं फार उदार आहेस असें लोक म्हणतात. तूं कोनाला जमीनजुमला, कोनाला बायको, कोनाला संतति, कोनाला पैका, कोनाला विद्या देतोस, आन आम्ही तुझ्या पायापाशीं राहून नेहमीं आपात्ति भोगतों. तमाखु पियाला सुद्धां तूं कधीं आम्हाला दिडकीहि देत नाहींस. हे असं कसं रे देवा! मी तर म्हणतों कीं, तुझ्यासारखा खट्याळ आणि भिकारडा देव साप्या दुनियेत नाहीं. डोईला फडकं गुंडाळतोस, मशीदींत धुनि पेटवून वसतोस, चिलीम फुंकतोस, आन गांवांत डुकडे मागून आणून खातोस, तो तूं रे काय आम्हांस देनार? मला तर बाटतं, तूं मोठा कृपण नि करंटा आहेस, देवा! तूं देव देव म्हणून मिरवतोस, तुला देव कुनी रे केला, देवा! अरे तुला देव आम्हींच केला, नाहीं तर तुला भिकमाग्या फाकिरड्याला इच्चारीत कोन होतं रे देवा? माधवराव कसेंहि बोलले तरी बाबांना त्याचें कौतुकच वाटे. तेव्हां बाबा म्हणाले—‘पैसा अडका तुझ्याकरितां नाहीं बरं कां

शाम्या ! तुझ्याकरितां न्यारंच आहे.’
माधवराव खूण समजले व स्वस्थ बसले.

एकदां माधवरावांचे डोळे आले आणि सुजले; खूप ठणका लागला. माधवरावानें पुष्कळ औषधोपचार केले, पण गुण येईना. तेव्हां ते बाबाकडे आले आणि संतापून म्हणाले—देवा, तुझ्यासारखा दुष्ट, नष्ट, खट्याळ देव कुणी नाही. लोकांना दवा देतोस, त्यांची व्याधी नाहींशा करतोस, आणि आज चार दिवस माझे डोळे सुजून जबरदस्त ठणका लागला आहे आणि मी एकसारखा ओरडतो, ओरडतों तरी तुला लाज नाहीं वाटत कां रे ? तू अंधळा कां बहिरा झालास ? अरे तुला दिसत कसं नाहीं आणि ऐकायला पण कसं येत नाहीं. असला कसला तूं देव. बघ देवा जर कां माझे डोळे उद्यां सकाळीं बरे नाहीं झाले तर तुला मी मशीदींतून हांकळून लावीन तरच भी नांवाचा शामा ! बाबा म्हणाले—उगाच वटवट करूं नको शाम्या. सात मिन्याचे दाणे पाण्यांत उगाळ आणि दे डोळ्यांत घालून म्हणजे बघ तुझे डोळे भिंगावाणी होतील, जाय, जाय उदी घे. माधवराव खूप संतापून म्हणाले—‘देवा, तूं तर फार शहाणा दिसतोस रे !’ अरे ही वैदुगिरी तूं कुठें शिकलास देवा ! मिरें वाढून डोळ्यांत घालून घेऊन मी आपले डोळे फोडून घेऊ होय ? बाबा शांतपणे म्हणाले, ‘उदी घेऊन जा, फार शहाणपणा करूं नको. अगोदर करून पहा, नंतर गुण न आला तर रागाव ?’ माधवराव असे बोलले तरी बाबांचे शब्दावर त्यांचा पूर्ण भरंवसा असे. माधवरावानें त्याप्रमाणे केलें आणि त्यांचे डोळे ताबडतोब पूर्ण बरे झाले.

[टीपः सूचना—औषधांपेक्षां बाबांच्या शब्दांत आधिक सामर्थ्य होते. त्यामुळे माधवरावांचे डोळे बरे झाले, हें ध्यानांत ठेवून भक्तांनी डोळे आल्यावेळीं मिन्याचें पाणी वापरण्याविषयीं सावधान असावे.]

माधवरावांचे हुकूम : रोज दुपारची बाबांची आरति झाली म्हणजे माधवराव मोठ्यानें बाबांना दरडावून म्हणत असत, ‘देवा ऊठ, देवा उठ, चल आपल्या जागेवर आणि तेथें वसून नैवेद्यांचा (भक्तांनी अर्पण केलेल्या खाद्यपदार्थांचा,) काला कर आन् दे समद्यांना वाढून. असें माधवरावांनी म्हटल्यावरोबर बाबा हूं कीं चूं न करतां आपल्या नेहमींच्या आसनावरून उठून निंवराजवळ जाऊन बसत आणि माधवराव सांगतील तसें करीत. माधवरावांचे बोल बाबांना गोड लागत. माधवरावांचे जणूं काय त्यांना वेडच लागले होते.

माधवरावांना द्वारकामाई अहो-रात्र खुली : सायंकाळ शाल्यावर ३।४ स्पेशल भक्तांखेरीज इतरांना मशीदींत (द्वारकामाईत) जाण्यास सक्त मनाई असे. पण हा नियम माधवरावांना लागू नसे. एकदां असे झालें कीं, तात्यासाहेब नूलकर नांवाचे एक भक्त शिरडींत बरेच आजारी पडले. त्यांचे देहावसानसमर्थीं रात्रौ बारा वाजून गेल्यावर बाबांचे चरणतीर्थ सेवन करावे अशी त्यांना प्रबल इच्छा उत्पन्न झाली. पण अशा समर्थीं बाबाकडे जाऊन त्यांचे चरणतीर्थ कोण आणणार ? माधवरावांनी ही कामगिरी पत्करली. रात्रौ ते मशीदींत गेले. बाबा त्यांचेवर खूप रागवळे आणि मारण्याच्या आवेशानें एक

पाय पुढे करून उमे राहिले. माधव-
बाबांनी सर्व हकीगत सांगितली आणि
बाबांच्या क्रोधाच्या आविर्भावाला न
जुमानतां पुढे केलेस्या पायाचा अंगठा
नंचपात्रीतील पाण्यांत बुडवून घेतला
आणि तें तीर्थ आणून तात्यासाहेब नूळ^१
करांची शेवटची इच्छा पुरी केली.

बाबांचे माधवरावांवर अकृत्रिम
व अवर्णनीय प्रेम. बाबांनी माधव-
रावाला जरी कांहीं संपत्ति दिली नाहीं,
तरी त्यांचेवर बाबांचे अवर्णनीय प्रेम
होतें. कांहीं भक्त आपणास बाबांचा
प्रसाद मिळावा या हेतूने कांहीं प्रिय व
सुंदर वस्तु बाबांचे हातीं देत आणि
बाबाच्या हस्तस्पर्शानंतर ती परत
मागत. पण बाबा त्यांना त्या सर्व वस्तु
परत न देतां त्यांपैकीं कांहीं उत्तम निव-
डक वस्तु माधवरावांना देत असत. उदा-
हरणार्थ, वामन नावेकर या भक्तांने एका
बाजूवर राम-लक्ष्मण-सीता आणि दुसऱ्या
बाजूवर बद्धांजली मारुती कोरलेला असा
असा एक रूपया बाबांना अर्पण करून
तो त्याच्या हस्तस्पर्शाने पुनीत होऊन
परत मिळावा म्हणून पुढे केला.
पंचवीस रूपये देईल तर तो
कोरलेला रूपया मी त्याला परत देईन
असे बाबा बोलले. नावेकराने पंचवीस
रूपये आणून पुढे ठेवले तरी बाबा
म्हणाले—‘तरी त्या रूपयासवें न तोले।
उणे तें मोले तयापुढे॥ १८८॥ म्हणती
इयामा हा तुं घेई। असू दे अपुले
संग्रहीं॥ देव्हान्यामाजी ठेवून देई।
करीत जाई पूजन॥ १८९॥ (श्रीसाई-
सच्चरित अध्याय २९) याप्रमाणे श्री.
एकनाथ भागवताची पोथी, श्री. विष्णु

सहस्रनामाची पोथी, चांदीच्या बाबांच्या
पादुका, बाबांची शाङ्कची सुंदर मूर्ति
इत्यादि वस्तु बाबांनी माधवरावाला देऊन
टाकिल्या होत्या.

तसेच दररोजच्या दुपारच्या नानाविध
नैवेद्याचा काळा करून बाबा सर्वांना
वांटून देत, पण माधवराव तो सबगोल-
कृत काळा खाणार नाहीत हें समजून
सर्वांचे काळा-भोजन आटोपल्यावर
माधवरावांना हापूसच्या अंब्याच्या
फोडीनीं भरलेली बशी बाबा नित्य—नेमाने
माधवरावाला देत असत.

माधवरावांचे लाड व लळे:
माधवरावांना बाबांनी तात्या पाटील,
बडे बाबा, रामचंद्र पाटील वगैरे मंडळी
प्रमाणे दररोज पैसे दिले नाहीत किंवा
कधीं एकदम कांहीं म्हणण्याजोगी रक्कम
दिली नाहीं. इतकेच नव्हे तर श्री. शिंदे
सरकार (कै. श्री. माधवराव साहेब)
त्यांना पांच हजार रुपये देत असतां त्यांना
तेहि देऊ दिले नाहीत; तरी पण ऐहिक
संपत्तीपासून उपभोगण्यास मिळणारे नाना
प्रकारचे भोग व ऐश्वर्य त्यांना भोगावयास
देऊन बाबांनी माधवरावांचे पुष्कळ लाड
व लळे पुराविले. अति खर्चाचा व अत्यंत
श्रमाच्या व दगदगीच्या (द्वारका, रामेश्वर
जगन्नाथ, बद्रीनारायण, बद्रीकेदार, गंगोत्री,
जम्नोत्री वगैरे) चारी धामांच्या, व काशी
अयोध्या, मथुरा, गोकुळ, वृद्धावन, प्रयाग,
गया, हरिद्वार, उज्जैन, गिरनार, नाशिक,
त्रिंबकेश्वर, गाणगापूर, अकलकोट, पंढरपूर,
बालाजी, श्रीरंगपट्टण, कांची, कामाक्षी
मदुरा, मनिक्षी इत्यादि पूज्य व महत्वाच्या
यात्रा बाबांनी अनायासे माधवरावांना
(पान ४२ वर पहा)

बोधिवृक्षाची हांक

अशा अमृतघडीला
येते सिद्धार्थाला जाग,
व्योम व्यापाया उठते
त्याच्या अंतर्रीची आग.
उघडतां नयनाच्या
त्यानें गोँडस पाकळ्या,
मनीं त्याच्या हिंदोळती
पत्नीपुत्राच्या सावल्या.
परी आहे अंतरांत
बडवास्त्रि पेटलेला;
त्यांत त्याच्या संसाराचा
राजवाडा करपला.
शेज सोळून आपली
येतो यशोधरेपाशीं,
तिचे लावण्य देखून
क्षण थबके राजार्हि.
आहे तिचा एक कर
अंगाचर राहुलाच्या,
माया मातेची देखून
बृत्ती हरखती त्याच्या.
वाटे उगीचच त्याला
याला उचलून ध्यावें,
याला कवळावें घट्ट,
एकसारखें चुंबावें.
नाहीं...नाहीं...मन मोही
नश्वराची महामाया,

क्षण नाहीं थबकणे
जरामृत्यूच्या गेही या.
निघा, निघा, बोधिसत्त्वा,
रात्र आली डोईवर,
आली निर्वाणाची घडी,
वाट पाहे शुभंकर.
तथागता, नाहीं येथें
चित्त तुझें ठरणार,
होणे आहे तुला बुद्ध
आणि जाणणे ईश्वर.
आहे तुला सोडविणे
कोरे कोडे भिकाज्याचे,
आले आहे आमंत्रण
अंगाचे...त्या प्रेताचे.
आहे द्यावयाचे तुला
मरणाला रे आव्हान,
अमृतत्वाला करणे
युगेंयुगें आवाहन.
विश्वमंगलार्थ तुला
तुझा जाळणे संसार,
राखेवर त्याच्या, मुने
तुला पूजिणे ईश्वर !
ध्याल कदाचित वेध
आदि आणि अनादीचा,
परी प्रश्न न सुटणे
यशोधरेच्या अश्रृंचा !
रात्र आली डोईवर,
पात्र घडीचे भरले !
निघा...निघा...बोधिसत्त्वा
मार्गे कांहीं न राहिले !
चला तीर्थकरा...चला
कृतकृत्यार्थ होण्याला,
अतळाचा तळ काढा
संसार इा आला शिळा !...
—सदानंद रेणे,

(पान ४० वर्णन)

आनंदांत, सुखांत व ऐषआरामांत कोळ्याधीशांचे व लक्षाधीशांचे सहवासांत सुखानें करून दिल्या. हत्तीचे अंवारीत बसून त्यांची मिरवणूक काढाविली. मोठे मोठे संस्थानिक, जहागिरदार, इनामदार राजकारणी विभूति, मोठमोठे सरकारी अधिकारी व सुखवस्तु लोक यांचे माधवरावांना कांहीं प्रसंगीं सन्मान्य पाहुणे बनवून त्यांना माधवरावांना प्रेमालिंगन घ्यावयास लावून माधवरावांचे पाया पडावयास लाविले. मग माधवरावाच्या फिरण्याच्या, खाण्यापिण्याच्या व ऐषआरामाच्या थाटांस काय विचारावें! या सर्व ठिकाणीं बाबांच्या लीला वर्णन करून सर्वांचीं मने प्रसन्न, प्रफुल्लित व आनंदित करणे व बाबांची प्रसिद्धि करणे हीच माधवरावांची सुख्य कामगिरी होती आणि ती त्यांनी चोख बजाविली. भक्तावतंस नानासाहेब चांदोस्करांनीहि ही कामगिरी बजाविली होती. पण ते सरकारी नोकरीत असल्यामुळे त्यांचे प्रचारकार्य मर्यादित होते. पण माधवरावाचे कार्य आसेतु हिमाचलपर्यंत व आद्वारका जगन्नाथापर्यंत झाले असें महणण्यास हरकत नाहीं.

माधवरावांना ब्रह्मलोक, विष्णुलोक आणि शिवलोक यांचे दर्शनः

एकदां माधवराव बाबांना म्हणाले की—, देवा ब्रह्मलोक, विष्णुलोक आणि शिवलोक हे खेरे आहेत काय? ‘होय, खेरे आहेत श्याम्या’ असें बाबा म्हणाले. ‘मग देवा, तू ते आम्हांला कां दाखवीत नाहींस रे’ असे माधवरावांनी म्हणतांच बाबांनी त्यांना डोळे मिटण्यास सांगितले आणि कांहीं वेळानें ते उघडण्यास सांगि-

तले. तेव्हां स्वर्गीय, दैदिप्यमान, वैभवयुक्त भव्य विस्तृत रत्नजडित सिंहासनाधिष्ठित ब्रह्मदेवासह मोठी सभा दिसली. नंतर पुनः डोळे मिटल्यावर त्यांना क्रमानें वरीलपेक्षां अधिक सौंदर्य व ऐश्वर्य यांनी युक्त रत्नजडित सिंहासनाधिष्ठित श्री विष्णुच्या मूर्तिसह मोठी भव्य सभा दिसली आणि त्यानंतर पुनः डोळे मिटल्यावर अत्यंत प्रेक्षणीय विलोभनीय, नयनसुभग अशा रत्नजडित सिंहासनाधिष्ठित श्री शंकराच्या मूर्तिसह अत्यंत भव्य सभा दिसली. त्यानंतर बाबा म्हणाल—ऐहिक ऐश्वर्याप्रमाणे हे देवांचे ऐश्वर्यहि तुच्छ आहे. पण श्याम्या, हे आपल्याकरितां नव्हे, आणि ते आपल्याला नको. आपल्याकरितां निराळेच कांहीं आहे, हे एकून माधवरावांना समाधान वाटले.

माधवरावांचा बाबांवर अनुत्ताचा आरोपः एकदां माधवराव बाबांपाशीं बसले असतां एक इसम बाबांजवळ पैसे मागण्याकरितां आला. तो मशीदींत येण्यापूर्वीच बाबांनी आपल्या खिळांतील पैसे आपल्या आसनाखाली ठेविले आणि त्याला म्हणाले, ‘आपल्या जवळ पैसेबैसे नाहींत बुवा.’ असें सांगितल्यावर तो इसम निघून गेला. हा बाबांचा सर्व खोळ पाहुन माधवराव म्हणाले, काय रे देवा, तू तर आम्हांला सांगतोस की खोटं बोलू नये, अन् तू रे हे खोटें कसे बोलतोस देवा, आसनाखालीं पैसे लपवून ठेवितोस आन त्याला म्हणतोस पैसे नाहींत बुवा. तू मोठा चांगला देव दिसतोस. बाबा म्हणाले—पैसे द्यावयाचे नसले म्हणजे ‘असं करावं आणि बोल्यावं

लगतं. यांत कसलं ‘खरं’ खोटे बोलणे
आहे शाम्या ?

बाबांवर चोरीचा आरोप, पण
बाबांचा माधवरावांवर अनुग्रह :
एकदां मशीर्दीत एक रामदासी विष्णु-
सहस्रनामावर्तन आणि अध्यात्मरामायण
यांचे पारायण करीत असें. त्यावेळी माधव-
रावांची सेवा फळल्यासुलै त्याला कांहीं
भक्तिमार्गाचा प्रसाद देऊन त्यांचेवर
अनुग्रह करावा असें बाबांच्या मनांत
आलें. तेव्हां बाबांनीं एक युक्ति योजिली.
त्यानें त्या रामदास्याला सांगितलें की,
माझ्या पोटांत फार कठ उठली आहे,
आंतर्डीं तुदून पडतात कीं काय असें झालें
आहे. तेव्हां बाजारांत जाऊन सोनासुखी
घेऊन ये. तेव्हां रामदासी घांवत बाजारांत
सोनासुखी आणप्यासाठी गेला तेव्हां बाबांनीं
त्याचा रुमाल सोडून त्यांतील विष्णु-
सहस्रनामाची पोथी काढून घेतली आणि
तो द्वारकामाईत परत येण्यापूर्वीच ती
माधवरावांजवळ देऊन बाबा हंसत हंसत
म्हणाले— शाम्या ही ठेव तुला पोथी—
‘शासा ही पोथी कनी। अहै पहा बहु
गुणी। म्हणून देतो तुज लागुनी। ती
त्वां बाचून पहावी ॥७४॥ त्यावर
माधवराव संतापून म्हणाले,—देवा तुं सुद्धां
पोटदुखीचें ढोंग करून अशा चोप्या
करितोस करे; बाबा म्हणाले—शाम्या,
अरे ही कसली चोरी व हें कसलें खोटे
बोलणे, शाम्या ही रोज वाचीत जा
वरं कां रे; माधवराव म्हणाले की—
देवा, माझ्या वाणिला संस्कृताचा गंध
नाही. मला ही विष्णुसहस्रनामीचा पोथी
करी रे वाचतां येईल ! बाबा म्हणाले—
‘येईल वाचतां श्याम्या,’ जा वाचायाला

लग. नंतर माधवरावांनीं फार मेहनत
करून, बाबांचें आजेवर भरवसा ठेवून
चांगल्या संस्कृतज्ञ भक्तमंडळीकडून त्या
उत्तम पोथीची संथा घेतली. आणि
शुद्ध व स्पष्ट उच्चारयुक्त विष्णुसहस्रनाम
मुखोद्रत केलें, आणि बाबाचे आजेप्रमाणे
आपले देहावसान होईपर्यंत नित्यनेमानें
ते दररोज न विसरतां म्हणत असत.
पुढे ते यांत इतके प्रवीण झाले
कीं, त्यांनी श्री. काकासाहेब दीक्षित
आणि पुणे इंजीनियरिंग कॉलेजचे
प्रोफेसर श्री. गणेश गोविंद नरके एम.
ए. एम. एस्. सी. यांचे सारख्या विद्वा-
नांना विष्णु सहस्रनामाचा अर्थ समजावून
सांगितला. ‘पुढे शासाची निष्ठा जडली।
दीक्षित नरक्यांशीं संथा दिघली ॥ अक्षर
ओळख करून घेतली। पोथी चढली
जिव्हेवर ॥’ (श्रीसाईसच्चरित, अ. २७-
१२९) अशा तन्हेनें बाबांनीं माधव-
रावांवर अनुग्रह केला.

चोरीबहल माधवरावांस शिक्षा :
बाबांचे टपालांचे काम, म्ह. पत्रे घेणे,
तीं बाबांना बाचून दाखवून त्यांचीं
उत्तरे लिहिणे, मनी आडरी घेणे वगैरे
कांहीं दिवस माधवरावांकडे होते. या
मुदतीत एकदां एका भक्तानें बाबांना
देण्यासाठीं दोन रुपयाची मनि-ऑर्डर
पाठविली. ती माधवराव ने घेतली, पण
ती रक्कम बाबांकडे न देतां द्वारकामाईच्या
बाहेरील भिंतीजवळ पुरुन ठेविली. या
गोष्टीस बरेच दिवस शाले. त्यानंतर एके
रात्रीं माधवरावांचे त्रीं दोन अडीच्यें
रुपयांची चोरी झाली. तेव्हां माधवराव
दुःखी होऊन तलमळू लागले. पुण्यकळ
तपास केला, पण चोरीचा पत्ता लागला

नाहीं. शेवटीं ते बाबांच्या दरबारांत येऊन त्यांनी आपले गान्हाणे बाबांपुढे मांडले. ते म्हणाले, देवा हे बघ माझी गरीबांची दोन अडीचशे रूपयांची चोरी झाली, यांचे तुला कांहीं वाटत नाहीं का रे? तुझ्यावांचून आम्ही आमचे गान्हाणे कोणाकडे न्यावं रे देवा! बाबांनी तें सर्व म्हणणे शांतपणे ऐकून घेतले आणि शांतपणानें म्हणाले कीं, शाम्या यात काय आहे रे? तुझ्या चोरीचे गान्हाणे तुं मजकडे घेऊन आलास, पण माझी दोन रूपयांची चोरी झाली त्याचे गान्हाणे मी कोणाकडे नेऊं रे शाम्या? माधवराव समजले आणि म्हणाले तर मग देवा, माझी चोरी त्वांच करविली काय रे? अरे तुं मोठा खट्याळ आहेस. तुझ्या दोन रूपयाकरितां मला गरीबाला दोन अडीचशे रूपयांची शिक्षा काय रे? अरे हा कां न्याय आहे तुझा रे देवा? बाबा म्हणाले—‘शाम्या, तुला जशी दोन अडीचशे रूपयांची किंमत तशीच मला फकीराला दोन रूपयांची किंमत.’ माधवराव हें ऐकून गप्प बसले.

माधवरावांची सख्यभक्ति : भागवतांत वर्णन केलेल्या—‘श्रवणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनं! अर्चनं वंदनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनं’ या नवविधा भक्तीपैकी माधवरावांची बाबांवर आठवी म्हणजे सख्यभक्ति होती. इतर भक्तां प्रमाणे माधवराव बाबांची नित्य पूजा करीत नसत, त्यांना न्याहारी व नैवेद्य देत नसत; पण बाबांवर त्यांची अलोट, अनन्य एकनिष्ठ व निस्सीम भक्ति होती. त्यांनी बाबांच्या आशेप्रमाणे बाबाकरितां अठरा वर्षे ओली भिक्षा मागितली. त्यांचे जिव्हेवर

बाबांचे नांव निरंतर नाचत असे. त्यांना बाबांबद्दल अत्यंत आदर व प्रेम वाटे. बाबांवर त्यांची विलक्षण श्रद्धा असे. देवाशीं आपण अतिशय सलगी केली, थद्दा मस्करी विनोद वगैरे प्रकार केले, देवाला अरे तुरे केले, त्याचेशीं भांडलों, रागावलों, रुसलों, हड्ड केले, त्यांचेवर नाना प्रकारचे व्याळ घातले, अवाच्य असें पुष्कळ टोचून बोललों, या सर्व गोष्टींची आठवण होऊन त्यांना केव्हां केव्हां वाईट वाटे व पश्चात्ताप होई. तेव्हां त्यांना रङ्ग कोसळे आणि त्यांच्या नेत्रांतून अश्रुधारा सारख्या वाहत, कंठ सद्गदित होई व अंतःकरण भरून येई, तेव्हां ते म्हणत—माझ्या देवासारखा सर्वव्यापी, सर्वशक्तिमान् सर्वज्ञ, महापराक्रमी प्रेमळ असा चालतां बोलतां हासतां खेळता देव या जगांत पुनः कधीं दिसणार नाहीं. लाड व कोडकौतुक पुरवावे तर तें माझ्याच देवानें. देवा, मीं तुला न ओळखतां, न जाणतां जे अनंत अपराध केले ते सर्व क्षमस्व. याप्रमाणे ते कित्येक वेळा दुःखी होत आणि त्यांना हरघडी बाबांच्या लडिवाळपणाची आठवण येई.

माधवरावांचा स्वभाव : माधवराव स्वभावानें तापट, पण मनमिळाऊ, प्रेमी, परोपकारी, सच्छील, निर्मल, धार्मिक आणि व्यवहारांत मुत्सदी असत. त्यांचे ठिकाणी कांहीं दोषहि असतील, पण बाबांच्या कृपेनें त्यांचे दोष झांकले जाऊन त्यांच्या अंगाच्या गुणांचीच छाप इतर भक्तावर पडत असे आणि त्यामुळे बाबांचे सर्व भक्त त्यांना मान देत असत.

माधवरावांना उदीचा दृष्टान्त : बाबांच्या हातची पवित्र उदी जवळजवळ

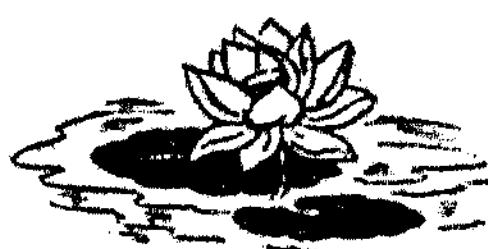
मातीचे दोन मोठे डेरे भरून काळजी-पूर्वक पुण्यभावनेने घरांतील खोलीचे कोपन्यांत माधवरावांनी संग्रहीं ठेविली होती. बाबा समाधिस्त झाल्यावर त्याच डेप्यांतील उदी ते प्रसंगविशेषीं सर्वांना देत. ह्या डेप्यांत पवित्र उदी ठेविली आहे असें घरांतील मंडळींना माहीत नव्हतें. माधवराव एके वेळी सुंबईस गेले असतां, घरांतील घाण बाहेर काढून टाकून देण्याच्या उद्देश्याने ते डेरे बायामाणसांनी बाहेर काढून ठेविले. तेव्हां माधवरावांना सुंबईस बाबांचा हष्टान्त झाला की—‘इयाम्या, तुझ्या घरांत तू जपून ठेविलेली माझे हातची उदी उकिरड्यावर चालली आहे रे, तू जालवकर व ती नीट राखून ठेव.’ माधवराव खडबडून जागे झाले व ही देवाची सूचना आहे असें समजून ते तावडतोब शिरडीस परत आले व चौकशीअंतीं स्वप्रदृष्टांतील गोष्ट खरी असें ठरलें. नंतर त्यांनी ती उदी माडीवर आपल्या ताब्यांत ठेविली. ती अद्यापावेतों त्यांचे

राहते वरीं आहे.

माधवरावांना मदत : माधवरावांची योग्यता जाणून कै. काकासाहेब दीक्षितांनी आपल्या वाढ्यांत कांहीं खोल्यांत राहण्यास माधवरावांस परवानगी देऊन वाढ्याच्या साफसुफीची व देखरेखीची कामगिरी त्यांचेवर सोंपविली होती. त्यामुळे स्वतःचे घर भाड्याने देऊन त्यांना दरमहा जें भाडे मिळे तीच त्यांना अप्रत्यक्ष मदत मिळत असे. शिवाय कै. श्रीमंत बापुसाहेब बुटीनीहि बाबांचे प्रिय भक्त या नात्याने त्यांनी बांधिलेल्या समाधिमंदिराच्या सर्व भागांची साफ सफाई व देखरेख करण्याची कामगिरी सोंपविली होती, याबद्दल माधवरावांना दरमहा सात रूपये मिळत असत. पुढे बापुसाहेबांच्या चिंरंजिवानीं माधवरावांच्या निधनापर्यंत ही व्यवस्था चालविली होती.

माधवरावांचा अंत— शिरडी संस्थान कमिटीची स्थापना शके १८४४-४५ साली अगर त्या मुमारास झाली.

(पान ४६ वर पहा)

- केरसुणी स्वतः अपवित्र असला तरी जी जागा ती आडते त्या त्रागेन्ना ती पवित्रच करीत असते. म्हणूनच नवी केरसुणी घेतांना तिळा हळदकुंकू वाहून तिची पूजा करतात. केरसुणीला पाय लावू नये असें म्हणतात ते त्याच अर्थाने.

(पान ४५ वर्णन)

तेव्हांपासून माधवराव हे श्री दासगणू महाराजाप्रमाणे त्या कमिटीचे आजीव सन्मान्य सभासद होते. पण कांहीं गैर-समजामुळे माधवरावांचे निधनापूर्वी अवघे ४।६ महिने माधवरावांनी दोन महिन्यांत दर्क्षीताचा वाडा खालीं करावा म्हणून कमिटीने ठराव पास केला; त्या प्रमाणे वाड्यांतील आपली जागा खालीं करून माधवराव हे आपल्या स्वतःच्या घरीं राहण्यास गेले. तेथें कोणत्याहि तऱ्हेचे कष्ट न सोसावे लागता फक्त अहोरात्र व दुसरे दिवशीं बारा वजिपर्यंत बेशुद्ध स्थिरीत राहून त्यांनी गुरुवार दिनांक १६ एप्रिल सन १९४० या पुण्य दिवशीं रात्रीं श्री साई सद्गुरु माऊलीचे दिव्य चरणीं आपला देह ठेवला. अशा तऱ्हेचा मृत्यु काचित्तच कोणास लाभत असेल. पूर्व सुकृतावांचून व पूर्ण गुरुकृपेवांचून असा मृत्यु लाभणे कठीण. अंतकाळीं त्यांचे वय ८० वर्षांचे होते.

माधवराव म्हणजे शिरडींतील एक अत्यंत उपयोगी आणि परोपकारी गृहस्थ : श्री. वाबांच्या दर्शनास जॅ शेकडों किंवा हजारों भक्त शिरडीस येत असत, त्यापैकीं बहुतेकांना माधवरावांनी कोणत्या ना कोणत्या प्रकारे मदत केलेली आहे, त्यापैकीं कांहीं निवडक उदाहरणे खालीं देत आहे.

(१) उपासनी वावा (साकोरी) हे प्रथम जेव्हां शिरडीस आले तेव्हां त्यांची प्रकृति बरी नव्हती. झोपेत त्यांना वाईट स्वप्ने पडून ‘मी मेलों मी मेलों’ असें ओरडून घावरून उठत असत. त्यांनी

माधवरावांमार्फत श्री वाबांची याविषयी विनंति केली; माधवरावांनी जेव्हां हे श्री वाबांना सांगितलें तेव्हां वावा म्हणाले, ‘मारणकु नै, तारणकु ए जागा है’ यानंतर उपासनीवाबांची भिती गेली आणि ते दीक्षित वाड्यांत आणि खंडो-बाच्या देवलांत बरींच वर्षे राहून वाबांची कृपा संपादून शिरडी सोडून निघून गेले.

(इंग्रजी भक्तानुभव. माधवरावांचे कथन भाग २—पान १३०).

(२) श्री. आणासाहेब दाभोळकर यांच्या मनांत असें आले कीं, ज्यांना प्रत्यक्ष वाबांचे दर्शन होऊन नयन निवाले नाहीत, त्यांचेकरितां वाबांच्या गोष्ठी (लीला) गोळा कराव्या आणि त्यांचे करितां त्या लिहून प्रसिद्ध कराव्या. ही आपल्या मनांतील वृत्ति त्यांनी माधवरावांचे कानावर घातली. ‘तेचवेळीं माधवरावांनी। नाहीं तेथें दुसरे कोणी। ऐसाच प्रसंग साधुनी। वावा लागुनीं पुसिले॥६६ वावा हे अणासाहेब म्हणती। आपुले चरित्र यथामति। लिहावें ऐसे येते चिर्तीं। आपुली अनुमति असालिया॥६७॥ २ अ. (श्रीसाईसच्चरित) त्यावर वावांनी आपले पूर्ण साहाय्य आहे असें सांगून सम्मति दिली, आणि त्यांचे फल म्हणजे सर्व श्री साईभक्तांना आपल्या संप्रदायाचा आणि आवडीचा ग्रंथ श्री साईसच्चरित निर्माण झाला आणि त्या ग्रंथांचे अध्ययन आणि परिशीलन आज कित्येक वर्षे सर्व साईभक्त मोठ्या भर्तीने आणि आवडीने करीत आहेत.

(३) श्री सिदीक फालके हे कल्याण-वासी एक श्रीमंत गृहस्थ मङ्गा-मदिना यात्रा करून वाबांचे दर्शनासाठी शिरडीस

येऊन राहिले. पण नऊ महिने झाले तरी बाबांचे दर्शन नाही. पुढे कोणी त्यांस सांगितलें कीं, नंदीचे दर्शन घेतल्या-शिवाय शंकर प्रसन्न होईल काय ? तेव्हां तुम्ही माधवरावांची कास घरा म्हणजे तुमच्या मनाची आस पुरेल. त्याप्रमाणे त्यानें केले. तेव्हां माधवरावानें बाबां-जवळ आति हल्लवार गोष्ट काढिली. “बाबा तो कष्टी फार। कराना उपकार तयावर ॥” हाजी तो करूनि मक्का-मदिना। शिरडीस आला आपुले दर्शना ॥ (श्री. साईंसच्चरित. अ. ११-८७-८८) असंख्यात जन येऊन मशीदीत आपले दर्शन घेतात आणि हाच खिचपत कां पडला ! (अ. ११-८९) इत्यादि गोड व मधुर वाक्यांनी बाबांची विनवणी करून शेवटीं फाळक्यास बाबांचे दर्शन आणि कृपा यांचा लाभ झाला.

(४) श्री. राधाबाई देशमुख : खाशाबा देशमुखाची आई. राधाबाई देशमुख या वृद्ध बाईची श्रीसाईंपायी निष्ठा जडली आणि बाबांचे दर्शन घेतले. तेव्हां त्यांच्या पायीं तिचा अनुराग जडला आणि तिनें संकल्प केला कीं, श्रीसाईं हे आपले गुरु आणि त्यांनी आपणास एखादा कानमंत्र द्यावा. असा हठानिश्चय करून, खाणे पिणे वंद करून धरणे घेऊन ती बसली. या प्रमाणे तीन अहोरात्र गेल्यावर तिची स्थिति पाहून माधवरावास भीति पडली आणि त्यांनी तिची बाबां-पायीं मध्यस्थी केली आणि त्यानंतर बाबांनी तिला बोलावून आणून आणि प्रेमलळणे ‘आई तूं कां गे घेतलें घरणे’ अशी हांक मारून तिची समजूत घातली. हा सर्व विस्तृत व गोड कथाभाग श्री

साईंसच्चरित अध्याय १८ व १९ यांत पहावा.

(५) अहमदनगरचे श्री. दामु अण्णा कासार हे एक दोन मोठे सड्याचे व्यापार करून लाख दोन लाख रुपये गमावून बसणार बस्त्रार होते. पण माधवरावाच्या-मुळे त्यांतून ते बचावले आणि बाबांच्या कृपेस पात्र झाले. याविषयी मनोरंजक कथा, श्रीसाईंसच्चरित अध्याय २५ यांत वाचावी.

(६) जिल्हा नाशीक ग्रामवणी येथील सप्तशृंगीदेवीचे उपासक श्री. काकाजी वैद्य यांना, ‘तूं बाबापाशीं जाई । मन होईल सुस्थिर । (अ. ३०-३४) असा सप्तशृंगीदेवीचा स्वप्रवृष्टान्त झाला होता. याला बाबांची भेट आणि दर्शन माधवरावांनी कसें करवून दिलें ही कथा श्रीसाईंसच्चरित्र अध्याय ३० यांत वाचावी.

(७) एकदा माधवरावांचे कनिष्ठ बंधु बापाजी यांच्या बायकोला ग्रंथिल्लवर येऊन जांवेवर ग्रंथि उठल्या होत्या. त्यावेळी माधवरावांनी बाबांची करूणा भाकून आशिर्वादासहित उदी मिळवून ती रोग्याला देऊन केस वरी केली आणि आपल्या बंधूचे संकटहरण केले ही कथा श्रीसाईंसच्चरित अध्याय ३४ यांत पहावी.

(८) सोलापुरी राहणारे सखाराम औरंगाबादकर यांचे पत्नीस सत्तावीस वपैं मूळ नव्हते. आपला सापत्न पुत्र वरोवर घेऊन ती शिरडीस आली आणि दोन महिने बाबांची सेवा करीत राहिली. आपली पुत्रेच्छा बाबांचे कानावर यादाची अशी तिनें माधवरावांची विनवणी केली. माधवरावांनें तिला सांगितले कीं, ‘प्रयत्न करणे माझें काम ! यशदाता मंगलधाम’ ॥ ५०

(अ. ३६-१३२), तू नारळ आणि उद्बत्ती घेऊन दगडावरती सभामंडपीं बैस. नंतर बाबा खुर्षिंत आहेत अशी संधि पाहून, नारळ बाबाचे हातांत देऊन बाबांच्या चरणावर मस्तक ठेवण्यास त्या बाईस खुणाविले. त्या बाईने तसें केले. तेव्हां माधवराव म्हणाले,—‘देवा, घाल हा नारळ तिच्या ओटींत आणि तुला पुत्र होईल असा आशीर्वाद तिला दे.’ बाबा म्हणाले—‘आपण नाहीं बुवा घालीत तिच्या ओटींत नारळ. अशा नारळाने कुठें पोरे हौतात कां रे शयामा?’ नंतर पुढे बरीच हुजत घालून बाबांकळून तो नारळ माधवरावानीं त्या बाईचे ओटींत घालून दिला. आणि पुत्रप्राप्तीचा आशीर्वादहि देवविला. बाबा ‘म्हणती होईल जारे पोर। शामा म्हणे कधीं दे उत्तर। वदतां बारा महिन्यानंतर। नारळ ताडकन फोडिला।’ १५४॥ अर्धभाग दोघीं सेविला। अर्ध राहिला बाईते दिघला॥ माधवराव वदे बाईला। माझेया बोला तू साक्षी॥ १६५॥ बाई तुज आज पासून। बारा महिने नव्हतां पूर्ण॥ जाहले नाहीं पोटीं संतान। काय मी करीन ते परिस॥ १५६॥ ऐसाच नारळ डोकींत घालून। या देवाला मशीर्दींमधून्॥ मी न जरी लावी काढून। तरी न म्हणवीन माधव॥ १५७॥ बाबा हांसून शांतपणे म्हणाले—‘जाय जाय शयाम्या, पोर होईल होईल जाय’ पुढे त्याप्रमाणे त्या-बाईला वष्टचे आंत मुलगा ज्ञाला व तिने ताबडतोब पतिसह शिरडीस येऊन त्याला बाबांचे पायांवर घातले. ‘पतीने ही आनंदोनी। साईसमर्थ चरण वंदोनी। पायीं पंचशत रूपये अर्पुनी। कृतज्ञ

निज मनीं ज्ञाला’॥ अ. ३६-१६५। बाबांचा वारु शामकर्ण। तयाचें सांप्रत वसतिस्थान॥ तयाच्या भिंती घेतल्या बांधून। रूपये लाकून हेच पुढे॥ १६६॥ ही गोड, मधुर, मनोरंजक कथा मुळांतून श्रीसाई सच्चरित्र अध्याय ३६ येथे अवश्य वाचावी.

देवभक्तांमध्ये किंवा गुरु शिष्यांमध्ये असें शुद्ध, निव्याजि व निष्कलंक प्रेम, इतका भरवंसा किंवा विश्वास आणि इतकी कमालीची सलगी इतरत्र क्वचित पहावयास किंवा वाचावयास मिळेल.

(९) प्रोफेसर ग. गो. नरके, एम्.ए एम्. एस्. सी. हे श्री. बापुसाहेब बुद्धी यांचे जामात. हे माधवरावांविषयी असे सांगतात कीं, “श्रीबाबा माधवरावांपाशी बोलत असत तसें इतरांशीं बोलतांना दिसले नाहींत, हे मला प्रथम दिवसा पासून दिसून आले. श्रीबाबांना नकी कांहीं विचारावयाचें ज्ञात्यास मी ते माधवमार्फतच विचारीत असे. माझे प्रमाणे इतर भक्तहि श्रीबाबांसमोर आपली विनंति, माधवरावाचेच मार्फत मांडीत असत. माझे संबंधाने एकदां असें ज्ञाले कीं, माझ्या नोकरीचा प्रश्न निशाला. माधवराव हजर नव्हते म्हणून डॉ. पिलेचे मार्फत बोलणे केले. तात्पुरता ब्रह्मदेशचे नोकरीचा प्रसंग होता बाबा म्हणाले,—ब्रह्मदेशांत जावै, तो आपलाच देश आहे! डॉ. पिलेनों विचारले कीं, ब्रह्मदेशाची नोकरी चांगली आहे ना, हे तेथें कायम होतील ना? बाबा म्हणाले, ‘होय.’ पण या पूर्वीच बाबानी मी पुण्यास कायम होईन असें सांगून ठेविले होतें. विन्हाडीं परत आत्यावर माधव

रावजीना व इतर मंडळीना ही हकीकत सांगितली. सर्वाना थोडे आश्र्य वाटले. माधवरावजी मला बाबाकडे पुन्हां घेऊन गेले. त्यावेळी डॉ. पिल्ले तेथें बसले होते. माधवराव म्हणाले—“काय रे देवा, कोणतें खरें, तुं मला सांगितलेले खरें कीं भाऊला (डॉ. पिल्लेना)? सांगितलेले खरें. डॉ. पिल्लेनी पुन्हां हंसत हंसत, कोणतें खरें असें विचारतां बाबा म्हणाले कीं—शाम्याला सांगितलेले खरें. आणि पुढे तसें घडून आले. श्री. प्रोफेसर नरके यांची नेमणूक पुणे इंजीनियरिंग कॉलेजांत कायमची झाली आणि त्यांनी तेथें बरीच वर्षे काम केले.

(१०) 'जया मर्नीं जैसा भाव।
तया तैसा अनुभव.' श्री. रा. आ.
तर्खड, माजी संपादक, श्रीसाईलीला हे
श्रीसाईलीलेच्या सहाव्या वर्षांच्या अंकांत
(पान २७-२९) ता. २२१९।१९२९ ला
लिहितात कीं, माघवराव देशपांडे यांनी

मला स्वतः अनुभवलेली गोष्ट सांगितली ती
अशी कीं, “सुमारे १४—१५ वर्षांपूर्वी एका
श्री रामनवमीच्या उत्सवाला, शिरडी येथें
बेसुमार यात्रेकरू आले होते. साठ पांसष्ट
हजारांवर यात्रा जमली होती. यावेळी
मशीदीच्या आवारांत आणि बाहेर माण-
सांची रेटारेट चालली होती. उन्हांमुळे
अंगांतून धामाच्या धारा चालल्या होत्या,
तरी यात्रेकरूंचा उत्साह अपूर्व होता आणि
प्रत्येक इसमाची दर्शनासाठीं घडपड
चालली होती. अशावेळी मराठमोळ्याची
पांसष्ट-सत्तर वर्षांची, वार्धक्यानें कृशा
झालेली एक म्हातारी बाई गर्दीत आक्रोश
करीत होती—‘अरे मज म्हातारीवर दया
करा, बाबा तुझें दर्शन देरे!’ इतक्यांत
त्या गर्दीतून मी देवाच्या सेवेसाठीं चाललो
होतों. त्या म्हातारीची करुणाजनक हांक
ऐकून माझ्या मनांत देवाच्या प्रेरणेनें दया
उत्पन्न झाली आणि मी त्या म्हातारीचा
हात पकडला आणि म्हटले. चल बयें

(पान ५० पहा)

- जहाज वाटेल त्या दिशेला जात असे ना का, होकार्यंत्राचा कांटा असती उत्तर दिशेलाच. त्यामुळे जहाजाची दिशाभूल होत नाही. तसेच माणसाचें मनहि जर ईश्वराकडे गुंदून राहिलें तर मग त्याला कसलेच भय राहणार नाही.

माझेबरोबर, मी तुला देवाचें दर्शन घडवितों. त्या म्हातारीला जो आनंद झाला तो मी अद्याप विसरलों नाही. पोलीस व इतर लोक मला ओळखत असल्यामुळे त्या भयंकर गर्दीतून आम्ही कसेबसे देवाजवळ जाऊन पोहोचलों. लगेच त्या म्हातारीने आरोळी मारून देवांच्या कमरेला घट्ट मिठी मारली. तिच्या डोळ्यांतून अश्रूंचे पूर वाहूं लागले. कांहीं वेळेपर्यंत तिच्याने कांहीं बोलवेना. देवाने तिचे माथे आणि पाठ कुरवाकून तिला घरच्या कांहीं गोष्टी विचारल्या आणि म्हटले— आये, मी तुसी कधीपासून वाट वघतुंग ! तु मला खायाला काय आणलंस ? म्हातारीने म्हटले, बाबा मी एक भाकर आणि दोन कांदे आणले. वाट चालून थकल्यावर ओळ्यावर बसून अधीं भाकर नि एक कांदा म्यां खाल्ला आणि मज पाशीं अधीं भाकर आणि कांदा आहे तो तु खा ! असे म्हणून पदरांत बांधलेली भाकर आणि कांदा देवाला दिला. देवाने ते पदार्थ तेथल्या तेथेच खाले आणि

म्हटले— आये, तुझी भाकर मला लघि गोड लागली ग ! हा प्रकार पाहून मला आनंदाचें भरते आले आणि मी मनांत म्हटले काय ही देवाची लीला ! त्या म्हातारीला आपण कृतार्थ झालों असे वाटले. तिने देवाचा प्रसाद आणि उदी घेतली आणि ती तेथून पोलिसांच्या मदतीने सुखरूप परत गेली.

माधवराव म्हणाले— बाबासाहेब, ही गोष्ट मी कधींहि विसरणार नाही. मी मनांत गांठ मारली की— “जया मनी जैसा भाव, तया तैसा अनुभव” या बाबाच्या आरतींतील एका कडब्यांतील वाक्याप्रमाणे ही गोष्ट घडली आहे.

शेवटीं ऐवढेच सांगावयाचे की, तेव्हांच नव्हे तर आणि आतांहि “जया मनीं जैसा भाव । तया तैसा अनुभव” असे अनुभव अनेक भक्तांना येत आहेतच आणि ते वेळोवेळी श्री साई लीलेमध्ये प्रसिद्धहि होत आहेत.

धन्य त्या बाबांची आणि त्यांच्या शास्याची !

॥ श्री साईनाथ प्रसन्न ॥

भास्कर लक्ष्मण नार्वेकर

नवीन फँशनप्रमाणे, सोन्या-चांदीचे, कल्चर मोत्याचे दागिने तयार मिळतील व आँडरप्रमाणे तयार करून दिले जातील. तसेच श्री. साईबाबांची सोने-चांदीची लॉकेटस् व चांदीचे तयार फोटो मिळतील. एक वेळ भेट देऊन खात्री करा. सुंदर फँशनेबल दागिने तयार करून घ्या.

(पान ३२ वर्णन)

आहे तें ग्रंथकर्ते श्री. अनंतराव आठवले यांनी मोठ्या सहृदयपणे विशद केल आहे.

व्यक्तिदर्शन आणि वाढमयदर्शन

या ग्रंथाचे दोन मुख्य भाग आहेत. नांवांतच ते आहेत. पहिला भाग व्यक्तिदर्शन, दुसरा भाग वाढमयदर्शन. शेवटी दासगणूच्या काव्यांतील वेचक उतारे जोडले आहेत. मी हा ग्रंथ इत्थंभूत वाचला. वाचीत चाललें तसा त्यांत रमून गेलें. यावरूनच अनंतरावांची भाषा आणि मांडणी किती मनोहर आणि आकर्षक आहे याची न्वाही मी येथे प्रसन्नपणे देऊ शकतो. या अभिप्रायाचा प्रत्यय कोणाहि वाचकास आल्याशिवाय राहणार नाही.

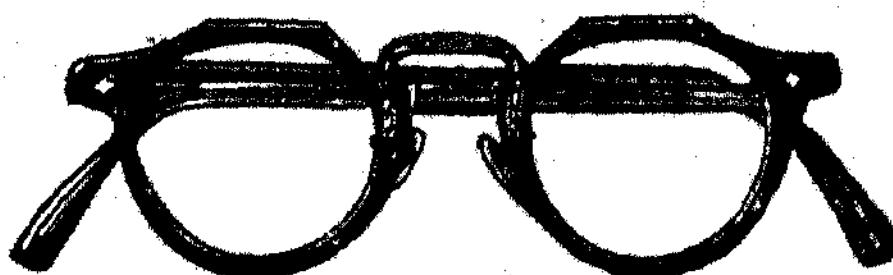
‘वयं तु न वितृप्याम स्वादु स्वादु पदे पदे।’

या भागवतवाक्याचें स्मरण हा ग्रंथ वाचतांना हटकून होईल.

परमार्थ श्रेष्ठ वाटला तरी ‘जयाचे ऐहिक घड नाहीं तयाचा परार्थ पुस्तकी काई’ या ज्ञानेश्वरमहाराजांच्या उक्तीप्रमाणे ऐहिकांविषयांची आस्था आमच्या संतकवीनीं मोळून काढिली नाहीं. दासगणूचें राष्ट्रप्रेम किती जळजळीत, जागृत आणि जिव्हाळ्याचें आहे याचीहि उदाहरणे त्यांच्या काव्यसंभारांत अनंतरावांनी जागजागी विपुल प्रमाणांत दाखल केली आहेत, तीं वाचकांनी अवश्य पाहावी. जुना आचार न मोडतां, जुन्यांतील उदारपणा वाढीस लावण्याची थोर हाष्ट दासगणूच्या मनांत व कवनांत कशी भिनली आहे, याचे दर्शन त्यांच्या काव्य परिशीलनानें होतें. तेंच श्री. अनंतरावांनी मोठ्या ठळकपणे या ग्रंथांत दाखवून दिले आहे.

सिंहगडच्या देवटाक्यांत वरून पाहिले तर खालच्या तळचा तांदळाचा दाणाहि स्पष्ट दिसतो. तशी दासगणूची वार्णी आहें. अर्ध अगदी स्पष्ट—स्वच्छ म्हणूनच

दृष्टींतील तेज म्हणजेच जविनाच्या उत्कर्षांतील प्रमुख अंग होय म्हणून दिव्य हाष्ट देणाऱ्या स्वस्त आणि टिकाऊ चष्म्याला प्रमुख स्थान मिळते.

त्याकरितां—

शिसा ऑप्टिशिअन्स

(चष्म्यांचे व्यापारी)

हे एक नांवाजलेले दुकान आहे.

यांच्या येथे डोळ्यांच्या तज्ज्ञ डॉक्टरांकडून डोळे मोफत तपासले जातात.

छवीलदास रोड, दादर (W. R.), सुंदरई २८.

अशा वाणीला प्रासादिक म्हणतात. श्रीभगवंताची कृपा तीवर आहे; या अर्थानेहि तिला प्रासादिक म्हणणे शोभण्यासारखे आहे. श्री. अनंतरावांनी एके जागी सहज सांगितले आहे की महाराज कविता बोलत जातात, लिहिणारा ठिकत नाही! एकदां लय लागली की प्रवाह सुरुं! हा गुण नसता तर लाख पाऊणलाख कविता रचून होतीच ना. याला आंगचा गुणच लागतो. त्याच्याहि खुणा बाळपणी उमटलेल्या ग्रथांत नमूद केल्या आहेत.

श्रीदासगणू महाराज संतकवि आहेतच पण महिपतीनंतर एकमेव संतचरित्रिकार आहेत. महिपतीच्या नंतरच्या काळीं जे संतमहंत होऊन गेले किंवा दासगणूच्या काळीं हयात होते, त्यांचीं चरित्रे लिहावीं हा दागणूचा मुख्य छंद! त्यासाठीं त्यांनी खूप परिभ्रमण केलें, सर्व स्थळे पाहिलीं, त्यांच्या भक्तांकडून विश्वसनीय वाटणारी माहिती गोळा केली आणि नंतर आपल्या काव्यप्रतिमेनें ती खुलवून त्यांच्या चरित्रांतील मर्म स्वतःच्या अपूर्व कौशल्यानें आविष्कृत केले! ही कामगिरी इतकी अपूर्व आहे की गेल्या शतकांतील संतांचीं चरित्रे समजण्यास एवढे विस्तृत व एकच असें साधन आहे. महाराष्ट्राच्या इतिहासकारालाहि श्रीदासगणूचे हे चरित्र-

ग्रंथ साहाय्यभूत ज्ञात्याविना राहणार नाहीत.

चि. अनंतराव यांनी या ग्रंथाच्या दुसऱ्या भागांत संतकवीच्या कवित्वाची एक मीमांसा आपल्या मतानें केली आहे. ही मीमांसा मार्मिक आणि विचारणीय बठली आहे. तात्त्विक वाद सोडला तर दासगणूच्या रचनेत केवळ काव्य-रसिकांनाहि रंजवील असा भाग पुष्कळ आहे हे दिसून आल्याखेरीज रहाणार नाहीं. एवढे खरें, कीं त्यांची जी रचना कीर्तनासाठीं झाली ती वाचण्यापेक्षांहि उठावदार म्हणण्यानेच तिचा प्रभाव पडतो. आणि तिचे रसो-त्पत्तिसामर्थ्य अनुभवास येतें. श्रोत्यांच्या डोळ्यांतून आपोआप जो अश्रुप्रवाह वाहूं लागला तोच त्यां म्हणण्याची साक्ष पुरवील. श्रीदासगणू यांच्यासारख्या आधुनिक संतकवीची भक्तिरसांत रंगून गेलेली वाणी जेव्हां श्रोत्यांनाहि रंगवून टाकते, तेव्हां त्या वाणीतली काव्यशक्ति निराळी वर्णन करून दाखवून द्यावी लागत नाही. थोर कवीच्या पंक्तींत दासगणू यांना मानाचें पान द्यावें लागेल आणि सर्व समंजस रसिक तें तसें देतील याविषयी मला कसलीहि शंका नाहीं.

● आंबा पिकला कीं आपोआप उहाळीवरून गळून पडतो, तद्वत्च ज्ञानलाभ होतांच आत्माभिमान वगैरे आपोआप गळून जातात!

शिरडी वृत्त

मार्च १९५६

या महिन्यांत, श्रीसाईदर्शनासाठी
नित्याप्रमाणे दररोज भक्तांची
रीव होती. अनेक कलाकारांनी शिडसि
येऊन श्रीसमोर हजेरी दिली त्यांतील
कांहीं कार्यक्रम पुढीलप्रमाणे—

कीर्तन— श्री. ह. भ. प. गोविंद
गणेश भोसेकर, पंढरपूर. श्री. ह. भ. प.
कृष्णबाई येवलेकर सातारा. श्री. ह. भ.
प. रामचंद्रबुवा पैठणकर रामदासी,
नागपूर. तसेच संस्थान गवई श्री. मराठे
यांची श्रीरामदासनवर्मी, महाशिवरात्र,
श्री तुकारामबीज माधव ॥ ११ ॥ अशी
४ कीर्तने या महिन्यांत झाली. श्री. वे.
शा सं. नारायण हरी केळकर यांनी व
श्री. नानासाहेब रासने (सं. स. द्रस्टी)
यांनी या महिन्यांत कीर्तने केली.

प्रवचनः— श्री. वे. शा. सं. राजा-
भाऊ कस्तुरे, अकोला (वन्हाड) यांचे
झाले.

काव्यगायनः— श्री. अनंत संदा-
राम शिंदे, कु. विना अनंत शिंदे, चैत्रूर;
मुंबई.

गायन—वादनः— श्री. डी. एल.
पंजू, दादर, मुंबई. श्री. रामचंद्र आत्माराम
केळकर, मुंबई तबला श्री. पिरोजबाई
होमी, मुंबई. श्री. गुंडा तायप्पा साळुंके
किटे, श्री. दत्तकुमार कळसकर, मुंबई,

श्री. परमेश्वर, हेडमास्तर साऊथ इंडियन
हायस्कूल, माटुंगा (गायन) श्री. गोपाळ-
बुवा कुटेबाले, दांडाखार. श्री. शंकरबुवा
दांडेकर, दांडाखार श्री. शंकरबुवा चौरीकर,
नागपूर (हार्मोनियम वादन) श्री. जी. एस.
साठम, मुंबई. (वॉयलिन) श्री. सी. वी.
करमरकर (गायन) श्री. वाय. जी. पत्की
(बायलीन) श्री. व्ही. एन. पोतदार
(गायन) श्री. वी. एस. सातडेकर (वॉय-
लिन) श्री. वामनराव आपटे (गायन)
श्री. शांताराम मसलुसे (तबला)
श्री. एस. एल. गायकवाड (हार्मोनियम)
श्री. वाबालाल इस्लापूरकर (तबला)
श्री. मुरेदराव गायनमास्तर संगीत गायन
वादन विद्यालय, दादर, मुंबई. श्री. विष्णु-
ब्राह्म कुलंकर (गायन) श्री. मुशिला
बाळकृष्ण, पुणे (गायन) महाशिवरात्र
व रंगपंचमी या दोन दिवशी श्रीनंते
रथाची व पालखीची गांवांतून मिरवणूक
सालगावादप्रमाणे झाली. या महिन्यांत
संस्थानच्या धर्मार्थ दवाखान्यांत १४७२
रुग्णावर उपचार करण्यात आले.

एप्रिल १९५६

या महिन्यांत श्रीसाईदर्शनासाठी चांहर
गांवचे भक्त लोक बरेच आले
होते. त्यापैकी अनेक कलाकारांनी श्री
समोर हजेरी दिली त्यांतील कांहीं कार्य-
क्रम पुढीलप्रमाणे.

कीर्तन :- वे. शा. सं. पादुरी, मधुसुधन शास्त्री पट्टापुरा, जि. कुंड्रु, संस्कृत भाषेत कीर्तन. ह. भ. प. तुकाराम बुवा आजेगांवकर, श्रीमती कृष्णाबाई येवलेकर सावा, श्री गंगाबाई, नाशिक, श्री. सौ. सरस्वतीबाई वैद्य, मुंबई, सं. गवई यांचे श्री. एकनाथशशीनिमित्त कीर्तन. फा. वा ११ श्री. केळकर यांचे कीर्तन झाले.

गायन-वादन :- श्री. सी. एच. सत्यनारायणम्, भीमावरम् (तबलावादन) श्री. टी. एच. कृष्णमूर्ती भीमावरम् (फिडल), श्री. पार्वतीकुमार आणि पाटी, मुंबई, (नृत्य), कु. इना गायतोडे, (गायन), सौ. पद्मा राघवन (पखवाज), श्री. चंद्रशेखर पिले, मुंबई, श्री. सूर्यकांत मोहीले मुंबई. सौ. शांता कुलकर्णी, सांगली, श्री. वसंत खुनाथ कुलकर्णी, कल्याण, श्री. एम. श्रीनिवास, परेल, मुंबई, श्री. एम. पांडुरंग, परेल, (व्याजू वाद्य), श्री. सुधीर कर्वे, कल्याण, कु. सिंधू गजानन दाभोळकर, वांद्रा, (नृत्य) श्री. ठाणेदार

राहता, श्री. दत्तोबा तांबे, संगीत हजेरी, श्री शिर्डीश्वर गायन भजनी मंडळी, खार, मुंबई, (हजेरी) श्री. संपत बच्चू, अहेर निलवंडी, संगमनेर, जादूचे प्रयोग, श्री. मोरेश्वर बालकृष्ण हातोडे, मालाड, (गायन) श्री. कमलाकर द्वारकानाथ महंत, मालाड, (तबला वादन).

संस्थानच्या धर्मार्थ दवाखान्यास डॉ. डी. एस. राजे व मिसेस राजे, शिवडी, मुंबई यांचेकडून १०१ रुपये, श्री. एम. एस. मायकर, दादर, मुंबई यांचेकडून २५ रुपये देणगी म्हणून आले. तसेच या महिन्यांत १७४४ रुग्णांवर उपचार करणेत आले.

मे १९५६

या महिन्यांत श्रीसार्वदर्शनासाठी बाहेरगांवचे भक्तांची दररोज रीघ होती. अनेक कलाकारांनी शिरडीस येऊन श्रीसमोर हजेरी दिली. त्यांतलि कांही कार्यक्रम पुढीलप्रमाणे :—

ए. आर. सावंत अॅन्ड ब्रदर्स
३६३, मंगलदास मार्केट समोर, मुंबई नं. २.

✽ होजियरी ✽ तयार कपडे ✽ फर्निशिंग फॅब्रीक्स
व इतरसर्व तज्ज्ञेच्या कापडाचे व्यापारी
रिटेलर्स व होलसेलर्स टे. नं. २२८४४

कीर्तनः—ह. भ. प. सदाशीव केशव दसनूरकर, राममंदिर, नाशिक, ह. भ. प. शांतारामबुवा भालोदकर, बोदवड. (पू. खा.), श्री. ह. भ. प. शंकर वामन वाधमारे मु. अकोला, (वन्हाड) सं. ग. श्री. मराठे यानीं चैत्र व।। ११॥ व श्री अकलकोट स्वामी पुण्यतिथी निमित्त श्री परशराम-जयंती निमित्त अशीं ३ कीर्तने केलीं.

ग्रवचनः—श्री. वे. शा. सं. भागवत, शंकरबुवा पंढरपूरकर, श्री. डॉ. गव्हाणकर स. अ. (सं. क. शिर्डी), श्री. दत्तात्रय शंकर टिपणीस, ठाणे.

नकला:—ओनाप के गावकर, मुंबई.

नृत्यः—सौ. श्रीलेखा कैकिणी, माटुंगा, मुंबई.

गायन-वादन संगीत भजनः—
श्री. मधुकर गांगुडे, धुळे, श्री. गणेश कुमार साठे, पो. इ. आगाशी, जि. ठाणे, सौ. विजयालक्ष्मी आर. परब, माहीम, मुंबई. श्री. कृष्णराव विठ्ठल कन्हाडकर, मुंबई. श्री. केशवबुवा इंगले, माधव संगीत विद्यालय पुणे. श्री. नागेश बाळ-कृष्ण बांदेकर, वेळगांव. कु. सुमती

दादाबो ठाकूर, मु. दहीसर, जि. ठाणे. श्री. राजाभाऊ कोकणे नागपूर, श्री. भास्कर-राव मांडके, पुणे. श्री. बहिरव अनंत काळे. चिंधोली. जि. सातारा, बाळकृष्ण अबाजी ढवणवाई तबलावादन. श्री. होमाय वकील, माहीम, मुंबई. श्री. अबदुल हमीदखाँ, मुंबई. श्री. रत्तिरमण साह, नवाघूर. श्री. गोपाळ कृष्ण बंड, केडगांव, श्री. भगवंत पांडुरंग वाधमारे, बडोदा, दिलरुबावादन. कु. पांडुरंग भगवंतराव, कु. वसंत भगवंतराव बडोदा, श्री. मदनकुमार चौधरी, बासरी-वादन, डॉ. स. बा. भट, पुणे. कु. सुलोचना बाळकृष्ण खानोलकर, मुंबई. श्री. डी. एन. नाडकणी, दत्त संगीत विद्यालय, गिरगांव मुंबई. वैशाख शु. १५ ता. २४/५/५६ गुरुवारीं रोजीं चंद्रग्रहणा-निमित्त रात्रौ श्रीचे समाधीस स्नान अभिषेक वगैरे कार्यक्रम झाला.

या महिन्यांत संस्थानच्या धर्मार्थ दवाखान्यांत १४८८ रुग्णांवर उपचार करणेत आले.

— स. चिटणीस

● दिव्याखालीं अंधार असतो, प्रकाश पडतो दूर. साधुमहापुरुषाना
जवळचे लोक ओळखू शकत नाहीत, दूरचे लोक मात्र त्यांचे
व्यक्तिमत्व पाहून मुग्ध होऊन जातात !

श्रीरामनवमी उत्सव

या उत्सवास सुमारे तीस चाल्हीस हजार भक्तलोक श्रीसाईबाबांचे दर्शन तीर्थप्रसाद घेऊन गेले. उत्सवास आरंभ शके १८७८ चैत्र शु. ८ बुधवार दिनांक १८ एप्रिल १९५६ इ. स. या दिवशीं होऊन चैत्र शु. १० शुक्रवार दिनांक २० एप्रिल १९५६ रोजीं समाप्त झाला. उत्सवांत श्रीच्या पालखीची व रथाची मिरवणूक निघाली. उत्सवाचा सुख्य दिवस—गुरवार चैत्र शु. ९ हा होय. या दिवशीं पहाटे श्रीच्या समाधीवर अभिषेक घालणे-साठी आठ मैलावर असलेल्या गोदावरीच्या कावडी सुमारे ३०० भक्तांनी आणल्या. त्याची मिरवणूक होऊन गंगापूजन करून त्या श्रींचे समाधीवर घालणेत आल्या. त्यानंतर श्रींचे समाधीस भंगलस्नान अभिषेक पूजन इत्यादि झाले. श्री रामजन्माचे कीर्तन श्री ह. भ. प. अनंतराव आठवले पुणे यांचे झाले. व नंतर माध्यान्ह आरती झाली, तीर्थ प्रसाद वगैरे वाटणेत आला. सायंकाळीं निशाणाची रथाची मिरवणूक निघाली. रात्रौ प्रसिद्ध कलाकारांचे गायन भजन नृत्य वादन वगैरे रात्रभर मनोरंजक कार्यक्रम झाला. रात्रौ १२ नंतर शोभेचें दारुकाम प्रेक्षणीय असें झाले. चैत्र शु. १० शुक्रवार दिनांक २० रोजीं

नित्य कार्यक्रमाव्यतिरिक्त काला-कीर्तन दहीहंडी होऊन उत्सव समाप्त झाल्याचें श्री. ह. भ. प. अनंतराव आठवले, पुणे, यांनी जाहीर कें. उत्सवासाठीं सुहाम संस्थान कमेटीची मंडळी हजार होती. उत्सवासाठीं भक्तलोकांकरितां उत्तरणेस कापड खोल्या व शोभिवत मांडव घालण्यांत आला होता.

उत्सवांत कुस्त्यांचा फड फारच प्रेक्षणीय झाला त्यांना संस्थानतर्फे बक्षीस देण्यांत आले, उत्सवांत प्रत्येक कार्यक्रमास (लाऊडस्पीकर) दूरध्वनिक्षेपनाची व्यवस्था करण्यांत आल्यामुळे सर्वोना तें ऐकूं येण्याची सोय झालेली होती. उत्सवांत विजेच्या दिव्याची रोषनाई उत्तम प्रकारे करण्यांत आली होती. उत्सवांत पोलीस बंदोबस्त उत्तम ठेवण्यांत आल्यानें चोप्यामान्या फारशा झाल्या नाहीत.

पिण्याचे पाणी पुरविण्याची स्वतंत्र व्यवस्था केलेली होती. गर्दीमुळे भक्ताना उन्हापासून त्रास होऊं नये म्हणून श्रींचे मंदिराचेआंत व बाहेरील पटांगणास भव्य मंडप उभारण्यात आला होता व त्या ठिकाणी पाणी पुरवठा असल्यानें भक्तांना शांतपणे. दशार्ण घेण्याची सोय झाली.

ताज्या सुंगधित फुलांचा
मोहक सुगंध असलेले

अत्तर ल०४

वापरा

गजानन जनार्दन बोडस अत्तरवाले

ठाकुरद्वार रोड, मुंबई २